

UNITÁRIUS ÉLET

54. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
2000. MÁRCIUS-ÁPRILIS

Kéthavonta megjelenő folyóirat

MILLENNIUM

Az énlakai unitárius templom rovásfelirata
1668-ból

A TARTALOMBÓL

Húsvéti emlékezés az élet
örökkévalóságára

Szabadságharc
175 éve született Jókai Mór

Unitárius elődeinkről...
Xantus János 1825–1894

A magyar mágikus világlátás
és az ókori Kelet

Alabástromfalva

Vallásosság Magyarországon
Vallás- és felekezeti nyílt napok

*Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk
olvasóinknak!*

Olvasóinkhoz!

Köszönetet mondok mindazoknak, elsősorban **Kászoni József**, **Kelemen Miklós**, **Rázmány Csaba** lelkészeknek és **dr. Somogyi László** rovatvezetőnek, akikkel éveken keresztül együtt dolgoztam. Továbbá köszönöm azon unitárius és nem unitárius munkatársak és szerzők segítségét, akik lehetővé tették az Unitárius Élet rendszeres megjelenését, és biztosították sokszínűségét, ami egyházunkat is jellemzi. Együttal búcsuzom olvasóimtól is, akik ötleteikkel, tanácsaikkal segítettek munkámat.

2000. április 30-ával lemondtam főszerkesztői tisztségemről.

Az Elnökség ideiglenesen Orbókné Szent-Iványi Ilonát bízta meg a főszerkesztői teendők ellátásával.

Bencze Franciska

Olvassuk együtt a Bibliát hétről-hétre!

„Hasonlóképpen Krisztus sem maga dicsősította meg magát azzal, hogy főpap lett, hanem az, aki így szólott hozzá: Én Fiam vagy te, ma születelek téged.”
(Zsid. 5:5)

április 3-9.
április 10-16.
április 17-23.
április 24-30.
május 1-7.
május 8-14.
május 15-21.
május 22-28.
május 29-június 4.

Jn. 15.
Jn. 17.
Jn. 19.
Jn. 20.
Jn. 21.
Zsid. 5.
Zsid. 6.
Zsid. 7.
Zsid. 8.

Vallásosság Magyarországon Vallás- és felekezeti nyílt napok

A Bhaktivedanta Kulturális és Tudományos Intézet szervezésében egyedülálló kezdeményezés színhelye volt Budapest 2000. március 25-től április 2-ig. Az öt világvallás kilenc egyháza és felekezete mutatkozott be, és tartott megbeszélést a vallásosság és a vallási tolerancia jövőjéről a harmadik évezredben.

A kilenc nap alatt az alábbi egyházak mutatkoztak be történelmükkel, szertartásaikkal, melyet követlen megbeszélés illetve a feltett kérdésekre válaszok követtek.

Az unitárius vallás hazánkban	március 25.
A Magyarországi szerb ortodoxia	március 26.
A hinduizmus – látogatás a Krisna hívőknél	március 27.
Napjaink protestantizmusa	
– evangélikusok és reformátusok	március 28.
Ismerkedés a magyar buddhistákkal	március 29.
Vendégségben a jezsuitáknál	március 30.
Az iszlám hívők Magyarországon	március 31.
A zsidó vallás életképei	április 1.

Az eseménysorozatot kerekasztal-beszélgetés zárta le április 2-án a Bálint Zsidó Közösségi házban, ahol az egyházak képviselői elmondták tapasztalataikat és véleményüket, és abbéli reményüket fejezték ki, hogy a megkezdett párbeszédet évi rendszerességgel folytatni lehet.

Köszönet illeti az ötletért és a szervezésért **Barabás Tamást**, aki a Krisna tudatú hívők egyházi kapcsolatokért felelős megbízottja.

Sajnálatos volt viszont, hogy nem minden egyház képviselője volt jelen más egyház rendezvényein. Reméljük, miután megkezdődött a közeledés egymás megismerése által, előbb-utóbb azok is bekapcsolódnak, akik most még távolságot tartanak.

Következő számainkban az olvasó részletesebben tájékozódhat a lezajlott eseményekről.

B. F.

Unitárius vallási műsorok a médiában

**Magyar Rádió –
Kossuth adó**

Istentisztelet-közvetítés
április 16., vasárnap 10.00

„Egy az Isten” c. félóra
május 26., péntek 13.30

Interneten a Magyarországi Unitárius Egyház

Előző számunkban felkelthette olvasóink figyelmét egy internet cím. Örömmel közöljük, hogy a korról és a technikával együtt haladva a Magyarországi Unitárius Egyháznak is saját honlapja van az interneten, ahol többek között egyházunk történelme, egyházközösségeink, kiadványaink és az egyházi programok olvashatók. Köszönet érte **Kászoni Józsefnek** és **Gazdag Árpádnak**, akik a honlapot készítették és folyamatosan újítják.

Lapzárta minden páros hó 10-én van. A később beérkezett írással szerkesztőségünk csak a következő hó lapzártáig tud foglalkozni. Kérjük ezt a beküldendő írásoknál figyelembe venni.

Ellenkező esetben a szerkesztési és nyomdai munkák elhúzódhatnak és késhet a lap megjelenése.

A szerk.

Laptulajdonos:
Magyarországi Unitárius Egyház

Főszerkesztő:
Bencze Franciska

Rovatvezetők:
Kászoni József
(hazai és határon túli kultúra),
Kelemen Miklós
(egyház történet),
Rázmány Csaba
(hazai egyházi tudósítások),
Dr. Somogyi László
(Teológiai Műhely)

SZERKESZTŐSÉG CÍME:

V., Nagy Ignác utca 2-4. Budapest, 1055.
Telefon/fax: 311-2801

Terjeszti a Magyarországi Unitárius Egyház.
Előfizethető:

egyházi központunkban, a lelkész irodájában,
vagy egyházi csekkben, Unitárius Élet jellegével.

Évi előfizetési díj: 1200,- Ft

Egyes szám ára 200,- Ft

Megjelenik kéthavonta.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Felelős kiadó:
Heltai Gáspár Kft.

Index: 25 842

Készült a **Cerberus Kft.** gondozásában
(Budapest V., Kálmán Imre u. 23.
Tel.: 332-3511)

Felelős vezető: Schmidt Gábor

HU ISSN 0133-1272

A Magyarországi Unitárius Egyház
internet címe:
www.extra.hu/mue

Húsvéti emlékezés az élet örökkévalóságára

János 6, 68.

Reményik Sándor „Jelt ad az Isten” c. versgyűjteményében van egy „János evangéliuma” c. vers, amelyben a költő szembeállítja a negyedik evangélium íróját a másik hárommal, és a közöttük levő különbséget abban jelöli meg, hogy amíg az első háromnál Jézus mint ember szerepel, addig János olyan természetfölötti lényről szól, aki már léte előtt is megvolt, és aki nem más, mint a testté lett Ige. A nagy álmódó – János – azonban evangéliumában néha megfedezkedik álláspontjáról, és Jézusról mint emberről szól. Ezt teszi az alapigében is.

Az alapigét megelőző rész igen sokatmondó. Amikor Jézus a mennyei kenyér és ital felől szól, nem értik mondanivalóját, és – amint János írja – „sokan visszavonulnak tanítványai közül, és nem járnak többé övele”. Erre figyel föl Jézus, és kérdi a tizenkettőtől: „Vajon, ti is el akartok menni? Simon Péter pedig így felel: Uram, kihez mehetnénk, örök élet beszéde van tenálad”.

Húsvét az élet örökkévalóságára emlékezés ünnepe, melyet a keresztény hagyomány Jézus feltámadásával hoz összefüggésbe. Hogy megértsük húsvét és az örökélet összefüggését, elevenítsük föl az első húsvétkor történeteket. Amint az evangéliumokból ismert, a jézusi tanítások nem kedveznek sem a korabeli zsidó egyházi tanításoknak, sem annak a társadalmi rétegnek, amely a római fennhatóság segítségével tartja fenn uralmát – ezért életére törnek. A jeruzsálemi virágvasárnapi bevonulás után a főpapok Jézust a helytartóval halálra ítéltetik, és az ünnep küszöbönléte miatt, az ítéletet azonnal végre is hajtadják. Nagypénteken Jézust keresztre feszítik és ezzel – látszólag – véget vetnek az új tanító és tanítása által okozható veszedelmeknek. Jézus holttestét eltemetik, de a tetemet bebalzsamozni akaró asszonyok a sírt üresen találják s elterjed a hír, hogy Jézus feltámadott. Lényegében ez az, ami Jézus feltámadására enged következtetni. Azonban ma már az ünnep arra is figyelmeztet, hogy a jézusi feltámadástörténetet kritikailag közelítsük meg, és olyan megállapításra jussunk, amely a keresztény értékek kidomborításához vezet.

Rákosi Viktor ismert ifjúsági regényében, a „Korhadtkeresztek”-ben a havat az egész országot beborító halotti lepelnek mondja, s kijelenti, hogy a hó alatt is terem virág és a halálból is van feltámadás. Úgy a hazai, mint a világirodalomból számos példát ismerünk, amely a feltámadásra utal. De ezekben soha nem az anyagi fölépítettségű emberi test feltámadása jut kifejezésre, hanem a kereszténység dogmaalkotó készsége. Ma már tudott, hogy a feltámadás nem egyéb, mint egyike az utolsó ítéletet követő továbbélés előzményének, melyben a hangsúly az emberi igazságszolgáltatáson van. Azonban a dogmatikus kereszténység inkább arról a testi feltámadásról beszél, amelyhez az egyház segíti hozzá a tanítását feltétel nélkül elfogadó embert.

Valaki azt mondta, hogy az élet porondján az marad meg győztesnek, aki le tudja győzni önmagát. Ez a mondás a húsvét kérdésében így alakul: „nem az keresztény, aki feltétel nélkül hisz, hanem az, aki Jézus szellemében cselekszik”. Az önmagunk legyő-

zése azt jelenti, hogy eljutottunk embervoltunknak ahhoz a fejlettségi fokához, ahol már önerőnkől tudunk cselekedni. Amikor már nincs szükségünk azokra a segédeszközökre, melyek múltbeli fennmaradásunkat segítették, és inkább azokat keressük, amelyek a jelent átsegítik a jövőbe. Itt és ebben jut kifejeződésre az emberi felelősség kérdése. Abban, hogy tulajdonképpen kinek is tartjuk magunkat: az isteni akaratot teljesíteni képtelen báboknak-e, vagy olyan embereknek, akik Jézus útján járnak és Isten gyermekének tartják magukat. Én úgy vélem, hogy az első kategóriába azok tartoznak, akiket kielégít az alárendeltség szerepe. Aki az életben lezajló eseményekért nem akar felelősséget vállalni. A negyedik evangélium írójához hasonlóan az álmok világában él, s a gondolkodás és jövőbelátás adománya helyett az alárendeltséget választja. A gondolkodó ember Isten gyermekének vallja magát, és igyekszik e méltóságnak megfelelően cselekedni. Teremt, alkot, igazgat, kormányoz, mint olyan ember, aki teljesíti Isten akaratát. Ez az ember nem egyoldalú és nem szűk látókörű. Ez az élet porondján győztesnek bizonyuló ember a test feltámadását elfogadja olyanak, mint amely az elődök hitét segítette. Azonban felülemelkedik a múlton s a jövőt a lélek örökkévalóságában szemléli. Így a húsvétban nem Jézus testi feltámadására emlékezik, hanem a jézusi tanításokban rejlő igazságok örökkévalóságára, benne az egyéni lélek halhatatlanságára, melyet ugyan egyetemesnek tart, de amely az isteni akarat megéléséhez kötött.

Erre célozva mondja a tanítvány: „Uram, kihez mehetnénk, örökéletnek beszéde van tenálad”. A feltámadás dogmai állítás és vallási hovatartozást jelöl. A hittudomány szerint bizonyosága Jézus természetfölöttségének, azaz egy lépcsőfoka az örökéletnek. Egy olyan mozzanat, amelyet azért iktatnak be az anyagi életet lezáró halál és az élet folyamatossága közé, hogy érzékelhető legyen az egyházi tanításra épülő élet következménye. A tudomány azonban az élet örökkévalóságára utal, kiiktatja a halált és a feltámadást, és csak az élet örökkévalóságáról beszél. Arról, hogy a zsoltáriró említette 60–70–80 esztendő csupán az életkor meghatározója és semmiképpen nem vége az örökkévaló életnek.

Ami örök, az térben és időben végtelen. Vannak szakaszai, határvölgyei, útjelzői, de a hangsúly nem ezeken, hanem az örökkévalóságon van. A fentiekből adódik a kérdés, hogy van-e az örökkévalóságnak valamilyen velünk kapcsolatban álló feltétele. A biblia sugalmazása szerint van. Éppen János evangélista mondja, hogy „az örökélet az, hogy megismerjenek téged, az egyedüli igaz Istent és akit elküldtél, a Jézus Krisztust”. „Az örökéletnek beszéde van nálad” – mondja Simon Péter Jézusnak, ki ezzel ma is reá hívja föl a figyelmet. Istennek arra a legjobb fiára, akit a szeretet vezérel, amely Istennek benne való élését, hozzá hasonlóságát és örökkévalóságát mutatja. Éppen ezért a húsvétban túllépünk a feltámadáson. Valljuk, hogy az élet örök, és emlékezésünk arra irányul, hogy az örökéletet életünk mostani szakaszában kiérdemljük.

Kelemen Miklós

A pörnek vége. Elvégeztetett...
Véres a kereszt tövében a fű.
A helytartóban forr a néma düh
S egy gondolat tépi a másikat.

„Rongy csöcselék, én unlak titeket,
Unom a vágyatok, a hitetek,
A papjaitok ragyogó ruháját,
A mellükverő messiásokat,
A nap hevét ez átkos ég alatt,
A zagyva szókat, buja színeket,
És magamat és uramat, a császárt,
Ki bírónak tett ilyen nép felett.

„Feszítsd meg!” üvöltötték a fülembé.
Amíg unottan odalöktem nekik.

Szegény bolond! Pedig csak álmodott,
Csak álmodott egy létráról az égig.
Csak álmodott, de ezeknél tán szebben.
Már szürkül fenn a Koponyák hegye –
Vajjon álmodik-e még a kereszten?

Valamit szolt nekem az igazságról,
Azután némán vérzett, ragyogott.
Gúnyal kérdém: az igazság micsoda?
Felelé: „én vagyok”.

Eh, hát kicsoda nekem ez az ember?!

A csöcselék morajlott mint a tenger,
Én untam, untam amazokat, ezt is.
Egy messiással több vagy kevesebb,
Pilatus lelke nem lesz nehezebb
És könnyebb tán ez istenverte föld,
Untam a dolgot. Odalöktem. Vége.

„De jaj! vajjon kire szállott a vére?!”

Az alkony megy, az est, az éj leszáll,
De a helytartó nyugtot nem talál.

„Feszítsd meg!” üvöltötték a fülembé
És nekem nem volt elég fegyverem,
Nem volt elég lándzsásom odakünn,
Vagy – vagy üres volt talán a szívem?

Eh mit bánom én, a bölcs szív üres,
Bús madarak, el a szívről, hess!

„Feszítsd meg!” üvöltötték a fülembé.
Mi közöm hozzá? feszítsétek hát,
Te véres kezű, szennyes csöcselék,
Feszítsd, feszítsd meg hát a Messiást!
Él-e, meghal-e, egy marad az átok,
Isten se váltja meg ezt a világot.
Mi közöm hozzá? Feszítsétek hát!
Vigyétek! – Vitték. A kereszten holt.
Ki tudja, talán mégis király volt!”

Csend most. De hallga! most az éj kopog,
Pilatus pitvarában a papok.
„Uram, mi véled egyet így nem értünk,
Ahogyan írtad, botránkozás nekünk,
Rexnek, Uram, csak ő mondta magát,
Nem készítetted jól a Golgothát!”

Ni, milyen furcsa rőt láng a szemén!
Ím kövé vált a nádszál: oly kemény.

(Odafenn csendbe hallgat a kereszt.)
Pilatus nő, ahogy beszélni kezd:
„A Messiástok megmenteni késtem,
De négy betűt a keresztjébe véstem,

E négy betű az én becsületem,
Hajótöröttségem utolsó roncsa,
Hitetlen hitem, büszke makacsságom,
Egy akarat az akaratlanságon.
E négy betű az én becsületem.
Hadesre! ez a négy betű marad!
Ha alá kéne temetnem e várost,
Rómát, az Imperatort, magamat:
E négy betű az én becsületem!!

Papok, zsidók, hozzátok szólok nyíltan,
Halljátok: amit megírtam, megírtam.”

Benn csönd, de künn az éj zsoldárba kezd
S áll a zsoldáros éjben a kereszt.

Michelangelo: Pieta

Szabadságharc

Dózsa Dániel (1821–1889) Kossuth-lovagok dala

Föl fiak a paripára,
Föl a harcra, föl csatára,
Vörös csákónk tolla leng a szél után,
Hajh, de szívünk a hazáért helyt van ám.

Ossze pajtás, a csatára,
Szép életre, szép halálra,
Vérmezőkön öntse vérét a magyar,
Ha honának szebb jövődöt s jót akar

Szent az érzés, mely vezérel
Vívni bajjal és veszéllyel,
Szent a cél, és szent a név is, mely alatt
Élni, halni drága, kedves gondolat.

A halállal szembenézünk,
Úgyse tudjuk, meddig élünk,
S akár élünk, akár egyig meghalunk,
Kossuth lesz és a szabadság jelszavunk.

175 éve született Jókai Mór

Emléksorok.

Napló 1848–49-ből (részlet)

A kápolnai csata után egy napon a sereg notabilitásai összehívtak Debrecenbe, az elnök szállására, bizonyos ünnepélyes tény végrehajtása alkalmára.

Ez ünnepély, mint pár nap előtt nyilvánosan

tudva volt, a *hadvezérek érdemrendekkel feldíszítése* leendett.

Klapka, Guyon, Mészáros, Perczel, Kiss, Görgei és Bem voltak a feldíszítendők, kiknek ezúttal a második rendű érdemkeresztet kellene elfogadniok, ezüst koszorúban arany kettős keresztet, vörös szalagra fűzve.

Ezek közül Klapka, Perczel és Bem nem jelenhettek meg, az érdemrend helyükbe küldetett. Guyon pár nap óta már itt időzött Debrecenben, Mészáros és Kiss helyben tartózkodtak, s Görgei megígérte: hogy eljön.

Ez ígéretet még akkor tévé, mikor Kossuth Tiszafüreden őt nevezte ki fővezérnek, azóta történt: hogy Vettért ismét fölé helyezte, s most kíváncsi volt mindenki, ha eljön-e vagy sem?

A kitűzött nap reggelén a városház előtt, hol Kossuth lakott, nagyszámú kíváncsi tömeget lehetett észrevenni, kik ott használni kívánták az alkalmat, melyben mindazokat megláthatják, akikről annyit hallottak beszélni, kikről annyit beszéltek ők magok.

Jött *Guyon*, kis szőke férfiú, merész tekintetű arccal, szürke, piros zsinóros köpeny volt rajta, kísérő segéd-

nek akkor is fel volt kötve a jobb karja azon seb miatt, mit Branyiszkónál kapott, maga a branyiszkói hős hangos éljennel üdvözlöttek, a tömeg lelkesedése miatt alig bírt utat törni magának a városház kapujáig. Így fogadták Miskolcon is, ahol a virágkoszorúktól paripája alig bírt haladni, karjaira fűzték, lova nyakára kötötték azokat a legszebb hölgykezek.

Később jött *Mészáros*. Alakja maga volt a szelíd rezignáció, ősz feje ősz szakállával lógott jobbra-balra, mikor járt, szelíd, vékony hangon, mely szinte meglepte az ismeretlent, viszonzá az ismerősök köszöntését, szokása volt szeméit kegyesen le-lehunyni, mint egy áldozatra vitt mártírnak. Senki sem gyanítá külső modoráról: hogy egykor a csatában négy kozákot egymaga levágott. Az a jókedvű susogás hallatszott körüle, mely olyan embert szokott illetni, akit senki sem bámul, de mindenki szeret.

Azután jött *Kiss Ernő*. A finom arisztokrata, aranyos, molnárszínű mentéjében, mely a legfinomabb asztrakkánnal volt prémezve, büszkén magasra tartott fővel jelent meg. Fénylő, zöld köcsagja délcegen reszketett a kalpagja mellett, meg-megállt, kísérőihez egy-egy szót szólani, s szétnézett a nép között, mintha követelné azon bámulatot, mely önkényt támadt láttára a tömegben. Az aranypaszománt könyökéig ért már, minden új rangfokozat megszelesítette azt, tartani lehetett tőle: hogy ha ez így tart, nem lesz hely az öltönyön aranyozásra.

Csak egy volt még hátra – *Görgei*.

Még nem volt Debrecenben, de azért voltak, akik hittek: hogy eljön...

Teológiai műhely

„A lélek sem jó tudomány nélkül”

Bár az unitarizmus protestáns vallásfelekezet, gyökerei mégsem csupán a reformátori hagyományban találhatók. Igazi szellemi rokonságot a reneszánsz-humanista gondolkodókkal való összevetésben fedezhetünk fel. Az úgynevezett „északi” reneszánsz mélyen vallásos, életigenlő derűje valódi szellemi előzménye a dogmáktól elszakadó unitárius lelkiségnek. Mostani számunkban az egyik legkiemelkedőbb reneszánsz személyiség művéből adunk ízelítőt. A vallási tolerancia és a bigottság nélküli hit hangjai szólnak meg ezekben az írásokban.

Morus Tamás: UTÓPIA (részlet)

A seholszigetiek vallásairól

A vallások nemcsak a sziget különböző részein, de még az egyes városokban is eltérőek: akadnak, akik a napot, mások a holdat, ismét mások valamelyik bolygót tisztelik istenként. Olyan is akad, aki valamelyik embert, aki valaha erényben és dicsőségben kivált, tartja nemcsak hogy istennek, de legfőbb istenségnek. Legnagyobb és legértelmesebb részük azonban nem hisz az ilyenekben, hanem egyetlen, ismeretlen, örök, végtelen, megmagyarázhatatlan istenségben, aki fölülmúl minden emberi értelmet, s átjárja a világot, nem anyag szerint terjedve szét benne, de hatása által. Őt Atyjuknak nevezik. Neki tulajdonítják minden dolog kezdetét, fejlődését, növekedését, változását, végét, és nem részesítenek senki mást isteni tiszteletben. S ha a többiek különböző dolgokba vetik is hitüket, abban mind megegyeznek velük, hogy hisznek egy legfőbb Lényben, őt tartják a világ teremtőjének és gondviselőjének, és hazájuk nyelvén egységesen Mythrasnak nevezik. Különböznek egymástól az istenség más és más főfogásában, de azt valamennyien vallják, hogy bármit is tartson ki-ki legfőbbnek, mégis a nemzetek egyetértőleg ugyanazon isteni természet fenségének tulajdonítják a világ fölötti hatalmat.

Egyébként lassanként letesznek mindenféle babonás hitükről, és csak abban az egyetlen vallásban hisznek, amely a többi láthatólag mind fölülmúlja ésszerűsége által. Kétségtelen, hogy a többi vallás már régen eltűnt volna, ha az emberek félelmükben mindazt a bajt, ami vallásváltoztatásuk közben véletlenül érte őket, véletlennek tartották volna, nem pedig az égből rájuk küldött csapásnak, mintha az elhagyott istenség állt volna bosszút az ellene forralt tervért.

De amint meghallották tőlünk Krisztus nevét, tanítását, erkölcsstanát, csodáit és a sok-sok vértanúnak nem kevésbé csodálatra méltó szilárdságát, akiknek önként kiontott vére szélteben-hosszában annyi népet vonzott Krisztus hívei közé, nem is hiszed, milyen szerető hajlandóság támadt bennük irányában, akár Isten titkos kegyelméből, akár mivel az ő fővallásukhoz igen közelállónak látszott. Azt hiszem, nem csekély mértékben játszott közre, hogy Krisztus is helyesnek tartotta tanítványai közös életét, ami a keresztények igazán testvéri gyülekezeteinél mai napig

is szokásban van. Bármint történt is, bizonyos, hogy sokan tértek át hitünkre, és szent vízzel lemosták bűneiket. Sajnos azonban négyünk között (ugyanis két utitársunk halála után csak ennyien maradtunk) senki sem volt pap. Ezért mindmáig vágyakoznak a szentiségekre, melyeket nálunk csak papok szolgáltathatnak ki, noha a többibe be vannak avatva. Fölfogják értelmükkel és áhítoznak rájuk, mint semmi másra, sőt már arról vitatkoznak, hogyha nem küldenek nekik keresztény papot, maguk közül választanak ki valakit, aki a papi teendőket ellátja. És valószínű, hogy fognak is választani, noha elutazásomig ez még nem történt meg.

Akik nem helyeslik a keresztény vallást, azok sem ijesztenek el tőle senkit. Nem bántják azt, aki befogadta a keresztény hitet, bár egyet a mi gyülekezetünkben még ottlétemkor megfenyítették. Ezt az embert nemrég kereszteltük meg, és ő tanácsunk ellenére több hévvel, mint okossággal nyilvános előadásokat tartott Krisztus vallásáról. Sőt annyira nekitüzesedett, hogy már nemcsak a mi hitünket tartotta többre, hanem a többi nyomban mind elvetette, és hangoztatta, hogy azok valamennyien istentelenek, és híveik gonoszak és szentségtörők, amiért is örök tűzzel fognak bűnhődni.

Mikor hosszasan vitatta ezeket, elfogták és vád alá helyezték, nem azért, mivel megsértette vallásos hitüket, hanem mert fölízgatta a népet; elítélték és száműzték, mivel legrégibb rendelkezéseik közé tartozik, hogy senkit vallása miatt bántani nem szabad. Sehol király ugyanis még odajövele előtt hallotta, hogy a lakosság szüntelenül a vallásokról vitatkozik, és észrevette, hogy a közéleti viszály miatt hazájukért is szektákra oszolva harcoltak. Ilyenformán alkalma nyílt rá, hogy valamennyit legyőzze. Győzelme után pedig törvényt hozott, hogy mindenki azt a vallást kövesse, amelyiket akarja, ha azonban másokat a saját hitére akar áttéríteni, csak annyit tehet, hogy szelíden és szerényen észokokkal bizonyítja a magáét, de erőszakosan nem támadhatja a többi, és ha rábeszéléssel nem tud győzni, tartózkodnia kell az erőszaktól, a szidalmaktól. Aki kötekedve vitázik, azt száműzetéssel vagy szolgasággal büntetik. Sehol király nemcsak a békesség kedvéért rendelkezett így, nemcsak azért, hogy távol tartsa az állandó belviszályt, az engesztelhetetlen gyűlöletet, hanem

mivel úgy gondolta, a vallásnak magának is érdeke, hogy így határozzon.

Vallási dolgokban semmit sem mert vakmerően megszabni, minthogy nem tudta, hogy a különböző és változatos istentisztelet nem éppen isten akarat-e, vajon nem ő sugalmaz-e különféle embereknek mást és mást? De szemtelenségnek és ostobaságnak tartotta, hogy valaki erőszakkal és fenyegetésekkel kényszerítse az embereket arra, hogy amit igaznak tart, azt mindenki annak lássa. Mert belátta, hogy ha csak egy igaz vallás van, és a többi mind hamis, akkor el fog érkezni az az időpont, amikor ez a vallás az igazság belső ereje révén kiemelkedik és kitűnik majd, föltéve, ha érvekkel és türelemmel kezelik az ügyet. Ha azonban fegyverzaj szól bele, akkor a legjobb és legszentebb vallást még a leghazugabb hiedelmek is háttérbe szoríthatják, mint a tuskés bozót a vetést, hiszen a legrosszabb fajta ember a legnyakasabb.

Ezt a dolgot tehát eldöntetlenül hagyta, és mindenre rábízta, hogy szabadon higgye, amit akar. Azt azonban ünnepélyesen és szigorúan megtiltotta, hogy bárki is emberi méltóságától elrugaszkodva és az isteni gondviselést megtagadva azt vallja, hogy a lélek a testtel együtt elpusztul, és vaktában sodródik a világ. Eppen ezért a seholszigetiek szerint a halál után a vétkekért büntetés jár, az erény számára pedig jutalom van kitűzve. Aki pedig más véleményen van, azt emberszámba sem veszik, mint aki a fenséges lelket hitvány állati testté aljasította. De nem veszik polgárszámba sem, mert ha a félelem nem tartaná vissza, intézményeiket és erkölceiket semmibe venné. Mert ki vonhatná kétségbe, hogy aki a törvényeken kívül semmitől sem fél, és a testi életen túl semmit nem remél, az személyes vágyaiért a haza törvényeit titokban igyekszik kijátszani vagy erőszakkal megszegni. Az ilyen fölfogású embert nem részesítik tisztségekben, nem bíznak rá hivatalokat, kizárják a köztevékenységből: tespedt és tunya lelki alkata miatt megvetik. Különböztetnek büntetik meg, mert meg vannak róla győződve, hogy az embernek nem áll hatalmában úgy gondolkodni, ahogy éppen tetszik. De nem is veszik rá fenyegetéssel, hogy eltitkolja gondolatait. A tettét és hazugságot általában elvetik, s a csalással rokon dolgokat hihetetlenül gyűlölik. Viszont megtiltják, hogy fölfogásáról a tömeg előtt vitatkozzék. Ellenben a papok és komoly férfiak előtt való vitatkozást nemcsak hogy megengedik, de bátorítják is reá. Bíznak benne, hogy esztelensége előbb-utóbb enged az érveknek.

Vannak azután eszes emberek, nem is kevesen, akik – mivel nem akadályozzák őket, hiszen nem ártalmasak és megvannak a megfelelő érvek – ellenkező hibába esve szabadon vallják, hogy az állatoknak is van halhatatlan lelkük, jóllehet méltóság dolgában az emberével össze nem hasonlítható és nem is született hasonló boldogságra. Ugyanis valamenynyien biztosra veszik, hogy az ember halála után mérhetetlenül boldog lesz. Ezért csak a betegeket sajnálják, a haldoklókat nem, kivéve, ha olyat látnak, aki remegve és nehéz szívvel válik meg az élettől. Ezt nagyon rossz jelnek veszik, mintha lelke reményét veszítve és rossz lelkiismerettel mintegy a reá váró büntetés előérzetében félne a haláltól. Még arra

is gondolnak, hogy aligha lesz isten előtt kedves annak a léleknek a jövetele, aki a hívásra nem örömet siet eléje, hanem csak akarata ellenére és vonakodva von-szolják oda. Akik ilyen halál tanúi voltak, elborzadnak, s a halottat szomorúan és hallgatagon viszik ki, kezüket az irgalmas istenhez emelik kérőn, hogy bocsásson meg neki emberi gyöngeségeért, majd elföldelik. Viszont ha valaki vidáman és jó reménnyel telve távozott, amiatt senki sem bántódik, temetését énekek kísérik, lelkét nagy szeretettel istennek ajánlják, végül is testét elégetik, nem annyira fájdalommal, mint inkább tisztelettel, és azon a helyen emlékoszlopot állítanak az elhunyt címeit belevéssze. Hazatérve, szokásairól és tetteiről beszélnek, és életének egyetlen mozzanatáról sem kerül gyakrabban vagy nagyobb szeretettel szó, mint boldog haláláról. Azt tartják, hogy a derék élet emlékezete a leghathatósabbban ösztönzi erényre az élőket, és a holtak előtt a legkedvesebb is. Szerintük a halottak jelen vannak a róluk folyó beszélgetéseknél, noha láthatatlanul, mivel a halandók látása tompult. Nem is volna összeegyeztethető a boldogok sorsával, ha nem volna szabad nekik odamenni, ahová akarnak, az meg tőlük volna valóságos hálátlanság, ha elvetnék maguktól a kívánságot, hogy meglátogassák barátaikat, akikkel életükben a kölcsönös szeretet és vonzalom kötötte őket egybe. Úgy tartják, hogy a nemes lelkű emberben a többi erényhez hasonlóan a szeretet is inkább nő a halála után, nemhogy csökkenne. Hisznek tehát abban, hogy az elhunytak az élők között forgolódnak, látják, mit mondanak és cselekszenek, s az élők annál hívebben látják el teendőiket, mert őrző szellemek között élnek. Viszont a titkos becstelenségtől is elrettenti őket az a meggyőződés, hogy őseik körülöttük vannak.

A madárjósást, valamint a jövődőlés egyéb hamis és babonás fajait, melyeket más népek nagyon becsülnék, ők egyenesen megvetik és kinevetik. A csodákat azonban, melyek a természet törvényein kívül jönnek létre, tiszteletben tartják, mint az istenség jelenlétének jelét és eredményét. Azt állítják, hogy effajta csodák náluk gyakran fordulnak elő, súlyos és veszélyes helyzetekben biztos hittel nyilvános könyörgésben kérik és esedeznek értük.

Hitük szerint istennek tetsző tiszteletadás, ha a természet szemléletébe és csodálatába elmerülnek. De olyanok is sokan vannak, akik vallási okokból elhanyagolják a tudományt, ismeretekre nem törekednek, semmi szabad szellemi időtöltésnek nem szentelik magukat, és lelkük üdvét csak dolgos élettől és embertársaik iránti jó cselekedetekkel kívánják munkálni. Így hát egyesek betegeket ápolnak, mások utakat javítanak, árkokat tisztítanak, hidakat tataroznak, gyepet törnek föl, homokot lapátolnak, követ fejtenek, fákat döntögetnek és fűrészelnek; fát, terményeket és egyéb holmikat fuvaroznak a városokba. Nemcsak a közösség számára dolgoznak, hanem magánosoknak is szolgálatába állnak, s még a rabszolgáknál is többet robotolnak. Mert ami durva, nehéz és piszkos munka csak akad, melyektől másokat visszariaszt a vele járó megerőltetés, a tőle való undor s a vele szemben érzett tehetetlenség, ők mind szívesen, sőt derűsen vállalják. Másoknak pi-

henést szereznek, jóllehet maguk szakadatlanul dolgoznak anélkül, hogy ezért köszönetet várnának, vagy hogy mások életmódját gúnyolnák, és a magukéval kérkednének. De minél inkább lealázzák magukat a rabszolgákhoz, annál nagyobb tiszteletben állanak mindenki előtt. Ez az embercsoport különben két felkezetre oszlik, az egyik a nőtléneké, akik nemcsak a testi érintkezéstől tartózkodnak, hanem a húsevéstől, sőt egyesek mindenféle állati terméktől is. Szigorúan visszautasítják a földi élet minden gyönyörűségét, mert ártalmasnak vélik, és verejtékes munkájuk fölött görnyedve csupán a másvilági gyönyörűségekre áhítoznak vidáman, erősítve a közeli beteljesülés reményétől. A másik felekezet ugyanúgy ragaszkodik a munkához, de a családi életet többre tartja, nem veti meg vigasztalását, és úgy véli, hogy a természetnek éppen úgy meg kell adnunk a magáét, mint ahogy a hazának a gyermekeket. Nem utasítanak el semmi élvezetet, ha az a munkában nem akadályozza őket. A négylábú állatok húsát kedvelik, mivelhogy véleményük szerint attól erősebbé, munkabíróbbá lesznek. A seholszigetiek véleménye az, hogy ezek ugyan okosabbak, de amazok szentebbek. Ha a nőtlen felekezet hívei, akik a kellemes életnek elébe helyezik a szigorút, érveket hoznának fel elveik mellett, kinevetnék őket, mivel azonban vallásos meggyőződésre hivatkoznak, csodálva tisztelik őket. Ugyanis semmire sem vigyáznak olyan kényszerűen, mint hogy vallási dolgokról meggondolatlanul ne nyilatkozzanak. Hát ilyen emberek e felekezet hívei, akiket általánosságban hazai nyelvükön buhrescáknak, vagyis jámboroknak neveznek.

Papjaik szent emberek, s igen kevesen vannak. Az egyes városokban nincs több belőlük, mint tizenhárom, ugyanannyi, mint amennyi templom. Háború esetén azonban hét közülük a hadsereggel együtt el távozik, úgyhogy helyükbe ugyanannyit választanak. Amint azonban a távollevők hazatérnek, elfoglalják régi helyüket, a számfelettiek pedig, amíg elhalálozás következtében sorra nem kerülnek, a főpap kíséretéhez csatlakoznak. Egyiküket ugyanis a többi élére állítják. A nép választja őket éppen úgy, mint a többi hivatalnokot, titkos szavazással, hogy a részrehajlást el lehessen kerülni. Választás után a papi testület szenteli föl őket. Tisztjuk a vallási kérdésekben dönteni, a szertartásokra felügyelni, az erkölcsökre vigyázni. Nagyon szégyenteljes dolognak tartják, ha valakit kifogásolható élete miatt maguk elé idéznek, és megpirongatnak. Különben csak a buzdítás és dorgálás a papok kötelessége, a bűnösök féken tartása és megbüntetése az uralkodó és a többi tisztviselő feladata, kivéve, amikor a megátalkodott bűnösöket kell eltüntetni a vallási szertartásoktól. Nincs még egy büntetés, amitől ennyire rettegnének. Mert ezáltal teljes gyalázatba taszítódnak, másrészt meg lelküket titokban a vallásos félelem is marcangolja. Sőt testi épségük fölül sem lehetnek nyugodtak, mert ha csak nem nyilvánítanak hamarosan bűnbocsánatot a papok előtt, elfogatnak, és a szenátus az istentelenségért kijáró büntetést méri rájuk.

Papok oktatják a gyermekeket és ifjakat, és nem fordítanak nagyobb gondot a tudományokra, mint az erkölcsre és az erényre. Mert szerfölött igyekeznek

ezeket a hazát fönttartó, üdvös és áldásos elveket képlékeny és fogékony gyermeki lelkekbe mindjárt kezdetben belecsöpögtetni. Ha egyszer azután belevesődtek a gyermekekbe, elkísérik őket férfikorukban s egész életükben, és az állam fönttartásában nagy szerepet játszanak, mert ezt csak a bűnök tudják felbomlasztani, amelyek az erkölcstelen életfölfogásból keletkeznek.

A papok a legkiválóbb asszonyokat veszik hitvestársul. Akadnak azonban ritkábban papnők is, akiket az özvegyek és éltesebbek közül választanak, mert nem zárják ki a női nemet ebből a hivatalból. A seholszigetieknél egyetlen hatóság sem részesül nagyobb tiszteletben, s ebben odáig mennek, hogy ha valami bűnt követnek el, nem állítják közönséges törvényszék elé, hanem Istenre és önnön lelkiismeretükre bízzák őket. Úgy vélik, nem illik, hogy ember emelje rájuk a kezét, akármilyen bűnösök is, mivel rendkívüli módon, mintegy átok súlya alatt vannak Istennek szentelve. Ezt a szokásukat könnyen gyakorolhatják, hiszen csak kevés és igen nagy gonddal kiválasztott papjuk van, és nem egykönnyen történik meg, hogy romlotta és bűnössé fajuljon az, aki a jók közül is a legjobb volt, s akit ekkora tisztiségre egyedül erényei miatt emeltek. Ha pedig az emberi természet változandósága miatt mégis megtörténnek, az államnak nem kell félnie, hogy ebből nagyobb vesz háramlik rá, mivel kevesen vannak, és semmi hatalmuk nincs nagy megbecsültetésükön kívül. Ilyen kevesen pedig éppen azért vannak, nehogy a papi rend jelenleg akkora tisztelettel övezett méltósága nagy számuk következtében veszendőbe menjen. Úgy vélik, nehéz sok kiváló embert találni, akik e méltóságra érdemesek, mert viseléséhez nem kis erények szükségesek.

Papjaik a külföldi nemzeteknél ugyanakkora tiszteletnek örvendenek, mint otthon. Ennek magyarázata és oka valószínűleg egy és ugyanaz. Amíg a harcosok a csatát vívják, ők félrehúzódva, de nem messze, papi köntösükben térdre hullva és égre tartott kézzel imádkoznak. Mindenekelőtt békéért könyörögnek. Azután övéik győzelméért, de hogy ez a győzelem egyik fél számára se legyen véres. Ha övéik győznek, a csatározók közé vetik magukat, és megakadályozzák a menekülők mészárlását. Ilyenkor egy szerencsétlen embernek elég, ha csak meglátja őket, és hozzájuk kiált, máris életben hagyják; ha pedig lengő palástjukat illeti, akkor vagyonát is megmenti mindenféle háborús jogtiprástól. Ezen oknál fogva minden nép annyira tiszteli őket, személyüket annyi igazi fenség övezi, hogy gyakran nem kevesebb védelmet jelentenek polgártársaik számára az ellenséggel szemben, mint amennyit az ellenség számára övéikkel szemben. Ismeretes, hogy egyszer, amikor a seholszigetiek csatarendje már megintgott, és ők kétségbeesve futásban kerestek menedéket, az ellenség pedig már kezdte mészárolni és kifosztani őket, a papok közbelépésére megszűnt az öldöklés, a csapatok szétváltak, és megtárgyalták, valamint méltányos föltételekkel meg is kötötték a békét. Mindaddig nem akadt olyan vad, kegyetlen és barbár nép, amely ne tartotta volna őket szentnek és sérthetetlennek.

UNITÁRIUS ELŐDEINKRŐL...

Xantus János (1825–1894)

„Az élet utazás és csak az utazás igazában élet” (Jean Paul)

A fenti idézet jut eszünkbe, amikor arról a nagy unitárius elődről emlékezünk, aki „Amerika egész sor területének állat-, növény- és ásványvilágát elsőnek tárta fel a természettudomány számára. Japán déli partvidékéről elsőnek készített térképet a térképészet európai elvei szerint, alapvető feladatokat végzett Dél- és Délkelet-Ázsia szigetvilágának kutatásában, hazáját pedig a budapesti Állatkerttel és a Magyar Néprajzi Múzeummal gazdagította.”

Bár a tudományos világ előtt jól ismert Xantus János neve, kevesen tudják, hogy a katolikusnak született tudós-világutazó 1886. április hónapban az unitárius egyház híveinek táborához csatlakozott, és élete utolsó nyolc évében mint az unitárius egyház tagja vesz részt a Budapesti Egyházközség rendezvényein és a Koháry utcai templomban tartott istentiszteleteken.

A csikapolcai előnevet viselő Xantus Jánosra bár már fölfigyelt százada tudománya, kellő méltatásával csak halála után foglalkoznak. 1895-ben Mocsáry Sándor akadémiai emlékbeszédében méltatja életútját és tudományos érdemeit. Aztán az 1920-as évek közepén a Földrajzi Közleményekben (1925) Cholnoki Jenő emlékeztet Xantus életére, és a Nemzeti Újság (1925) mutatja be „Xantust az utazót”. Az 1950-es évek elején Vajda László „Nagy magyar utazó” és az Ethnographiában Sándor István szól „Első néprajzi kiállításunk és Xantus János” címen a korabeli tudományos élet mellőzött, de nagy egyénisége felől. Emlékét Győrben a Városi Múzeum nevével, Budapest a XIV. kerületben utcanevvel és az V. kerületben iskolanevvel örököltette meg. A Duna TV 1996-ban (július 6.) dokumentumfilmen mutatja be amerikai felfedező útját. Az Unitárius Élet 1998-ban (március–április) „A szabadságharc három unitárius résztvevője” címen szól az 1848-as szabadságharcban való részvétele felől.

Xantus János elődeiről kevés tudással rendelkezünk. A XVI. században a család egyik tagja Erdélybe kerül, ahol érdemei elismeréseként nemességet kap. Xantus János apja Ignác (1788–1849) már a Dunántúlon, a Széchenyi-család ottani jogtanácsosa-ként működik. Anyja Wunderlich Teréz (1807–1877) a Festetics-család borbaltavári gazdatisztjének művészet és irodalom iránt érdeklődő lánya, szintén a Dunántúl szülötte. 1823. november 25-én kötnek házasságot.

Xantus elemi iskolai tanulmányait Csokonyán, középiskolai tanulmányait Pécsen és Győrben végzi, jogi tanulmányait Pécsen 1845-ben fejezi be, közéleti pályafutását Kaposváron mint megyei aljegyző kezdi. 1847-ben Pesten tesz köz- és váltóügyvédi vizsgát, és Hefter János táblai ügyvéd mellett sajátítja el a jogtudomány gyakorlati alkalmazását. A szabadságharc kitörésekor Csokonyán áll be az önkéntes nemzetőrök közé, majd Jelasitól a Barcsnál elszervezett vereség után Pesten Mack József tüzére lesz. Részt vesz a pákozdi csatában. Később Komáromban szolgál a gyalogság 46. zászlóaljában. 1849. február 8-án Ersekújvárnál fogságba esik. A világosi fegyverletétel után Pilsenben közlegényként soroz-

zák be a 35. sz. Khevenhüller–Metch ezred 4. zászlóaljába. 1850 augusztusában – anyja közbenjárására – megszabadul a kényszerű katonáskodástól, de Pozsonyban újra besorozzák előbbi ezredébe, ahonét megszökik. Előbb Londonba megy, majd másfél évi ott tartózkodás után Amerikába hajózik. (1851. május. 8.)

A XIX. század közepének Amerikájára még az ún. „pionír” korszak jellemző. Az ott letelepedni kívánó honfoglalók előtt az új földrész még teljesen ismeretlen. A kormány által juttatott földek elfoglalásáért meg kell küzdeni az őslakó indiánokkal, a közlekedési viszonyok is kezdetlegesek. Bár már léteznek vasút- és útépítő társaságok, de tevékenységük az őslakosság ellenállása miatt akadozik. Bár az akkori mértékkel mért nagyvárosokban élénk kereskedelmi és ipari élet zajlik, az ide önként emigráló Xantus nemcsak új, de az Európánál sokkal primitívebb élet-körülményekre talál. Egyetlen előnyt az itteni szabad és független életforma biztosít, amely ide vonzza a magyar szabadságharc veszteseit. Így Xantust megelőzve az Újvilágban több népes csoport telepedik le, remélve, hogy Magyarország mégis megszabadul az osztrák elnyomóktól, s előbb-utóbb visszatérhetnek kényszerűen elhagyott otthonukba.

Az 1852. június közepén New-Yorkba érkező Xantus kapcsolatba kerül az ott propagandakörutat végző Kossuth Lajossal, kinek ajánlólevelével kezdi meg amerikai pályafutását. Első útja Washingtonba vezet, ahol egy vasútépítő társaság szolgálatába állva a Saint Louis–Kalifornia-i útszakasz térarajzolójaként nyer alkalmazást. A munkálatok megszakítása miatt az állás nélkül maradó Xantus New Orleans állam egyetemén nyer latin, spanyol és német nyelvtanári állást. Az egyetemtől 1854 tavaszán válik meg, és hajón visszatér Saint Louisba, hogy a letelepedés vágyától hajtva, a Mississippi és a Missouri vidékén levő Iowa állam Új Buda nevet viselő magyar településén, honfi- és sorstársak között próbáljon új és tartós otthonra lelteni. Kétévi sikertelen próbálkozás után ismét Saint Louisba megy, ahol 1855. szeptemberében – jobb lehetőség híján – zsoldosként lép be az amerikai hadseregbe.

Első szolgálati helye Fort Riley erődjében van, ahol az indiánok megfigyelésével, közlekedési akadályok elhárításával és utak építésével telik katonai szolgálata. A változatosabb életre vágyó Xantus itt kerül kapcsolatba az erőd segédorvosaként szolgáló, de ugyanakkor természettudományi munkásságot is kifejtő William Alexander Hammonddal, akihez csatlakozik gyűjtő- és feldolgozó munkásságában. Ezen önként vállalt munkájáért 1857 januárjában előléptetik a kórház ápolójának, majd egészségügyi gondnokának.

1857 februárjában Xantust átvezényelik a dél-kaliforniai Fort Tejon erődbe, ahova két és fél hónap múlva – a földrész körülhajózásával – érkezik meg. Itt 1859. januárig orvosi teendőket végez. Az itt is változatos élet után vágyó Xantusban a lelket újabb tudományos levelezőtársa Baird tartja, kivel William A. Hammond révén kerül levelező viszonyba. Itt éri

utól Prépóst István író Győrből küldött levele, aki vállalkozik Xantus hazáért leveleinek nyilvánosságra hozására. 1858-ban meg is jelenik leveleinek gyűjteményes kiadása „Xantus János levelei Észak-Amerikából” címen, amely Xantus figyelmét ismét elhagyott hazájára fordítja. Kapcsolatba lép – levél útján – a pesti Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójával, Kubinyi Agostonnal, kinek ígéretet tesz a múzeum számára végzendő gyűjtésre. Ezen ígéret természetes következményeként Xantus gondolatban mind többet foglalkozik az elhagyott otthonnal. Lassan megérlelődik benne az elhatározás a hazatérésre, de ennek ideje csak 1861-ben következik el.

A most már pesti Magyar Nemzeti Múzeumnak is gyűjtő Xantus 1859. január 25-én leszerel. San Franciscoba megy, ahol megbízást kap a Szent Lukács fok dagálykutató állomásának felszerelésére és vezetésére. A környező szigetek felkutatása után 1859. április 4-én éri el a Szent Lukács fokot. A reá bízott kutatómunka mellett, hogy teljesítse a Magyar Nemzeti Múzeumnak tett ígéretét, hatalmas gyűjtőmunkát is végez. Munkásságára ösztönzően hat, hogy Pesten megjelenik „Utazás Kalifornia déli részében” c. könyve, és hogy a Magyar Tudományos Akadémia történelmi osztálya – távollétében – 1859. december 19-én levelező tagjává választja.

A fentiek hatására Xantus 1861. október 25-én New-Yorkban hajóra száll, és november 18-án Győrbe érkezik rég látott szeretteihez. Győrből Budára megy, ahol ünnepélyes fogadtatásban részesítik. Az ünnepség azonban annak a Xantus Jánosnak szól, aki az „egyik első fecskéként tér haza, s aki a távoli világűrben sem cserélt sem szívet, sem hazát”.

Itthon Xantus az előzőleg hazaküldött gyűjtemény rendezésével tölti idejét. 1862. január 27-én megtartja „Adatok a tenger természettani földiratahoz” címen akadémiai székfoglaló beszédét. Mivel az itthoni viszonyok miatt még nem juthat megfelelő álláshoz, 1862. június 23-án visszahajózik Amerikába.

Itt először Washingtonban, a tengerészeti minisztériumban tölt be titkári állást, majd kinevezik Nyugat-Mexikó Mazatlan nevű városába az Egyesült Államok konzuljának. E tisztsége a francia csapatok mexikói megszállásával ér véget. A mindegyre hazavágyó Xantus értesítést kap, hogy megválasztották Pesten a tervezett Állatkert igazgatójának. Hogy ezen biztosnak látszó megélhetést nyújtó állást elfoglalhassa, a végleges hazatérés felől dönt.

Xantus 1864. június 2-án indul ismét haza. Hollandiában tett utazásai után július 16-án érkezik meg Győrbe, ahol a Gözhajó Társaság megbízásából előbb Torokországba utazik, majd minden erejének latba vetésével hozzáfog az Állatkert létesítéséhez.

Xantus 1868 nyarán a Magyar Orvosok és Természettudósok egri nagygyűlésén megismerkedik Dolleschal Gábor orvos művészajlamú leányával, akivel öt év múlva házasságot köt, de már 1874. december 14-én el is válik. Közben részt vesz az ún. kelet-ázsiai „Navarra expedíció” munkájában. A Kultuszminisztérium megbízásából gyűjtőmunkát végez Borneóban, Kínában és Japánban. Itthon a gyűjtött anyagból kiállítást rendez, majd az anyagot bemutatják a bécsi világkiállításon (1873.) Az ottani sikerek eredményeként Xantust a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya örének nevezik ki.

1886-ban a 60. életévét betöltő Xantus újból megházasodik. Feleségül veszi a Rókus-kórház se-

pész főorvosának elvált feleségét, Stedden Ilonát (†1930.). Ekkor csatlakozik – feleségével együtt – az Unitárius Egyház tagjaihoz.

A révbejutó, de sokat próbált Xantus azonban már nem sokáig élvezheti sem a biztos állás, sem a házaselet nyújtotta örömeit. 1888-ban Bécsben a Heggel-féle néprajzi gyűjteményt tanulmányozza. 1890-ben megválasztják a Magyar Földrajzi Társaság, 1891-ben a Néprajzi Társaság alelnökének, majd 1892-ben elnökének. 1894-ben az Adriai-tenger mellett próbálja megromlott egészségét helyreállítani – sikertelenül. A hajszolt életmód felőrölte idegeit, s 1894. december 13-án befejezi életét.

A fenti dióhéjba foglalt ismertetés, ha nem is követi aprólékosan a bemutatásra szánt életutát, ösztönzően szolgálhat a rendelkezésre álló forrásanyag áttanulmányozására. A forrásmunkákból kiderül az is, hogy Xantus hatalmas gyűjtő- és feldolgozó munkásságán túl, hasonló méretű irodalmi munkásságot is folytat. Sándor István Xantus életét feldolgozó könyve 243 megjelent és 36 hazai lapban közzétett írását sorolja föl. Kenyeres Ágnes „Magyar Életrajzi Lexikona” (1967) nyolc nagyobb munkájáról tesz említést. A most megjelent Unitárius Kislexikon szerint (1999) idegen nyelvű munkáinak száma 33. Ami gyűjtésének számát illeti, 127.000 darabot tesz ki, 24 állatot és 2 növényt neveztek el róla.

Méltatói szerint Xantus életében nem részesült kellő értékelésben. Mocsári szerint bár nem tett világraszóló felfedezéseket, cselekedetei igazolják nemcsak nagyságát, hanem hazaszeretetét is. Sándor István azt írja, hogy Xantust már életében kellett volna kellően méltányolni, mert a néprajztudományt ő kapcsolja kultúránk életébe, kiállítási anyagával pedig szilárd alapot adott egy tudományszak fejlődésének. Sándor János azt értékeli Xantusban, hogy elsőként jelöli ki az Iparművészeti Múzeum gyűjtemény alapját. A Nemzeti Újság Xantus sorsát valódi magyar sorssal azonosítja, mert sok mindent fölfedezett, de a hivatalos világ őt soha nem fedezi föl. Cholnoki Jenő nem tartja Xantust nagy tudósnak, de elismeri, hogy többet tett a tudományért, mint sok „szakképzett” tudóstársa. A nemzeti újjászületés kimagasló alakját látja benne, kinek munkaereje, hazaszeretete példaeértékű. Vajda László széles körű műveltségét, tudományos tájékozottságát és fölfedezéseit értékeli. Amint már fentebb említett, Xantus csupán életének utolsó 8 évében azonosítja magát annak az Unitárius Egyháznak tanításával, amely a korabeli Magyarországon az 1848. XX. tc. alapján nyer létjogosultságot. Hogy Xantus katolikusként hogyan viszonyul előző vallásához, annak életrajzi irodalmában nincs nyoma. Mivel a Habsburg egyházpolitika az unitarizmus teljes megsemmisítésére törekszik, feltételezhető, hogy a szabadságszeretet miatt Xantus fölfigyelt az egyház működésére. Teszi ezt annál inkább, mert a Budapesti Egyházközség, élén Derzsi Károllyal, ebben az időben éri el azokat a sikereket, melyekkel utat nyitott a magyarországi unitarizmus fellendülésének. Az öregedő és lélekben megtört Xantus szívesen hallgatja Derzsi Károly korszerű egyházi beszédeit, s mint aki egész életével hazájának tudományos életét szolgálja, könnyen azonosul azzal a vallással, amely karoltva halad a korszerű tudományokkal.

A Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Kelemen Miklós

A magyar mágikus világlátás és az ókori Kelet

A Világmindenség évmilliókig központi szerepet játszott az emberiség kultúrájában. Máig fel nem tárt módon a Kárpát-medence, az ókori Szkítia és Közép-Ázsia népei a természetvallások, a csillaghit magas szellemiségű hagyományait alakították ki. Hogyan gondolkodtak eleink a Világegyetemről? Mi a különbség a sámán és a táltos között? Milyen szerepet játszott a Világegyetem a táltosok, a mágusok világlátásában? Ezekre a kérdésekre választ kell keresnünk.

Ipolyi Arnold, a magyar mitológia első újkori ismeretője szerint „a mitológia a hajdankor – a misztikus vallások előtti kor – népeinek tana az isten s a világról”. Úgy mondhatnánk tehát, hogy az ősvallás a világtan és istentan, világ-tudat és isten-tudat. Az ősmagyar mitológia, az őstudás, a világtan központi istenének elnevezése: a Magyarok Istene. Ebben az elnevezésben a magyar nemzeti lét isteni eredetének és a magyarság összetartozásának tudata fejeződik ki. Az a tudat, hogy a magyar népet a Természet erői hozták létre, a magyar nemzetet a Természet szervezőereje szervezte meg és elteti, tartja fenn. A magyarság ősvallásában az Isten elsősorban a Magyarok Istene, aki a magyarság nemzeti feladatának képviselője. Mai szavakkal megfogalmazva, a magyarság a nemzet közösségi tudatmezejének képviselője. Tehát nem valamiféle misztikus, felfoghatatlan isten, hanem valóságos, legjobb meggyőződéseink, legbensőbb tudásunk egységes élő szervezetté szerveződése. Olyan isten, akinek természete tudományosan, az értelem törvényei alapján fogható fel igazán. Megalapozott isten, a természet és a magyarság összekapcsolódása. Élete génjeinkben él az egy egységes hullámhosszra hangoltságban, elménkben él az egységes értékrendszerben, él a magyar érzésvilágban, nyelvünkben és gondolkodásunkban megtestesül. Ezek az alapokon épül fel az egységes világlátás, a kultúránkban megvalósuló nemzeti életlátás, a tetteinkben megvalósuló értéktételek, érzésvilágunk, gondolkodásunk, ezekben él a **Magyarok Istene**. A magyarság egy egységes természeti szervezet, egy óriás élőlény, a Természet legbensőbb arcának kifejeződése. A magyarság a mágikus világlátás, az élet természeti igazságának hordozója, a szilaj életszeretet, a magyar virtus, az élet legbensőbb, elemi erejű fényének látója és képviselője.

A régi magyarok világlátásában ugyancsak központi szerepet játszott minden élet létrehozója, elménk fényének felragyogtatója, lélektűzünk égi forrása, a **Napisten**. A napistenhit az ősi emberiség őstudásának kifejeződése. A régiek még teljesebb érzékelésükkel, magasabb, a technikai felfogás egyeduralkodó helyett a Természet megismerésére irányuló

kultúrájuk révén tudták, hogy a Nap egy élőlény, amely közvetlen kapcsolatban áll az élet megszületésével, újjászületésével, és egy bennünk élő valóságos, elemi erejű természeti tényezőként elménk mélyebb erejét adja. A Magyarok Istene és a Napisten mellett a magyarság világlátásában nagy szerepet játszik a Mindenség Ura, a Hadúr, a Hadisten, akinek lakóhelye a **Tejút**. A Tejutat egy csodálatos élőlényként fogtuk fel, egy csodaszarvasként, amely agancsának csúcsain a csillagok „gyújtatlanul gyúlnak”. Mai tudományos bikkfanyelven ezt úgy mondhatnánk, a Galaxis élő rendszer. Nemcsak a Napot, hanem a Tejutat is élőlényként érzékeltük és fogtuk fel elménkben. Ezt fejezi ki a csodaszarvas – a kozmikus világot megtestesítő ősjelkép. Regösének sora, és olyan sokezeréves magyar népballadák, mint a „Júlia szép leány” tanúskodnak erről.

Ha megpróbálunk összefoglaló képet alkotni a régi magyarság világlátásáról és isten-látásáról, káprázatos kép rajzolódik ki előttünk. A magyar őshagyományok vizsgálata arra a felismerésre vezet, hogy az ősi világlátásban a létezők isteni, vagyis élő természete (eszerint isteninek, csodálatosnak, csodákkal telítettnek az életet tartották) elsősorban a Mindenségben, a Tejútban, a Napban, az élővilágban, az emberiségben és a magyar nemzetben testesül meg. A legfőbb élőlények kategóriái tehát a Mindenség, a Tejút, a Nap, az élővilág, az emberiség, a magyar nemzet. Mai ésszel is belátható, hogy mindezek valójában olyan tudatformák, szerveződéssel bíró rendszerek, amelyek egy, az egyéni szerveződésnél, a tudatnál magasabb szerveződés kifejeződései, és mindezek igazságtartalma megalapozható. Így

A Nap, a csillagok és a Tejút.
Székely „festékes” szőnyeg

a Világegyetem egy olyan csodálatos élőlényként áll elénk, amelynek hét élete van: egyik az ékességként, káprázatos ékszerként ragyogó Világegyetem, másik a lelkek égi országútja, a Tejút, harmadik a Napisten, a földi élet forrása, aztán ott az Élővilág, az Emberiség, a Magyarság és a Személyes Élet. A Világegyetemnek hét élete van, és így minden lénynek hét élete van. A Világegyetem egy emeletes csillaghajó, ami még a mesevilágban épült, amikor még az Ember a Természet testvére volt, amikor jótett helyébe jót várhattunk, mert a Természet hallgatott szavunkra, hiszen még egy nyelven beszéltünk, egy elmével gondolkodtunk. A bennünk élő csodálatos, mágikus erő olyan világerő, amely a Kozmoszt mint világló csodaerőt, mesebeli szépségűnek mutatja ma is. Szemünk előtt ragyog, tündököl az égen: de igazi, legbensőbb fénye csak az élet-szerelem mámorító, testvériesítő, emberivé formáló látás előtt ragyog fel. Hét életünk van, és minden tettünknek hét jelentése, mert az emeletes mesehajó minden emeletén folyamatokat indít el, és ezekben értelmeződik.

A mágikus világlátás

A magyarság ősi, mágikus világlátása az emberiség kultúrtörténetének fennmaradt emlékei szerint az emberiség ősi magaskultúráját jelentette. A magyar népcsalád ágai a Kárpát-medencén kívül magukban foglalták az ókori Szkítiát, a Kárpát-medencétől Kína keleti határáig érő óriási birodalmat, Közép-Ázsiát, Médiát, Párthiát, Káldeát, Khorezmet. Az egész európai kultúrában évezredek óta közmondásos volt a mágusok tudásának magas mivolta. Csak néhány jellemző utalást hozok itt most fel. Shakespeare az „Antonius és Kleopátra”-ban lépten-nyomon a pártusok lovas népére hivatkozik. Alexandre Dumas pedig az 1800-as években írt népszerű könyvében (A királyné nyakéke, 41. oldal) még közismert tényként említi a káldeus mágusokat mint a legmagasabb tudás birtokosait. Az ókori világ úgy tekintett Trójára mint a „világ tükörére”, a legmagasabb kultúra megtestesítőjére. Nem véletlen, hogy a görög történelem kulcs-eseménye éppen Trója elfoglalásához kötődik. Az európai köztudatban tehát évezredek óta fennmaradt a mágusok ókori magaskultúrájának emléke. Ráadásul a régészek a múlt században e birodalmak egyes nyomait is felfedezték. Torma Zsófia Erdélyben, Miske Kálmán Velemszentvidéken (lásd pl. Bárczy Zoltán: Újabb adatok a Kárpát-medence bronzkori kohászatáról, Turán, Új II. évfolyam, 2. szám, 1999 április-május). A múlt század nagy régésze, Rawlinson, aki személyesen vett részt az ókori nagy közép-ázsiai birodalmak feltárásában, könyvében még öt jelentős közép-ázsiai birodalmat említ: ezek Médea, Párthia, Elám, AsszírIA és Káldea. Ezekből persze csak AsszírIA maradt meg a középiszkolai tankönyvekben, és ma már Sumér létét is kezdi tagadni. A huszadik század volt talán az első az emberiség történelmében, amely szem elől tévesztette, a köztudatból a peremre szorította az ókori magaskultúra tudásszintjének ismeretét.

Mit jelent a mágikus világlátás? Azt, hogy mindennek a lényegét, magját meg lehet és meg kell ismerünk. Földi életünk feladatával összefügg, hogy minél mélyebben és minél teljesebben ismerjük meg az igazságot. El kell jutnunk a tudás ősmagjához, és ebből kell kibontanunk a legmagasabb tudást. Létezik a tudásnak egy olyan ősmagja, amely látást ad a problémák felismeréséhez, amely a világ mag-erőinek ismeretével felvértezve minden létező felszíne mögött képes megragadni, meglátni a lényegi magot. Ez a mágikus világlátás tehát lényeglátást, lényeglátásra való képességet jelentett. A tudás nem anyagi és nem mennyiségi kérdés, ahogy a fa növekedéséhez sem anyagokat kell egyre növekvő mennyiségben felhalmozni. Ha tudjuk, melyek a mag-ismeretek, honnan ered a világ, honnan ered az élet, az emberi tudás, akkor magunk is képesek vagyunk közvetlenül a tudás forrásából táplálkozni. Minél mélyebben, személyesebben, minél közvetlenebbül és minél világosabban vagyunk képesek ezzel a mag-tudással kapcsolatot teremteni, annál elevenebbé válik belső világunk. Mivel belső világunk eleve élő természetű, ezek a belső világok figyelmünkől elkezdnek növekedni. Minél mélyebbre látunk, minél közelebb jutunk az ősmaghoz, annál elemibb erők élednek fel, annál magasabbra világíthat fel gondolatunk. Gondolataink

ugyanis nem feltétlenül a felszínes, szokásos sémákban merülnek ki, ahogy azt a mai nyugati civilizáció oly erőteljesen sugallja. Ha elménk életadó tevékenysége által összekapcsolódik belső és külső világunk, tudattartalmaink föllelevenednek, tehát mintegy maguktól cselekedni, tevékenykedni kezdenek, megismerő képességünk, érzésvilágunk mintegy varázsütésre gazdagodni kezd, benépesül, megtöltöszik. Ha ezt megteszi, olyan képességek birtokába jut, amelyek valódi természetébe avatják be, egylénygűvé teszik a világgal, és ahogy a világerő szabadon képes kiteljesedni, megvalósulni, úgy ilyenkor a világlényeggel eggyé vált emberi lélek, az elme ereje kozmikus töltést nyer.

Ha egy futónak összekötözik a lábait, nem lesz képes különlegesen gyors futásra. Ha viszont egy futó lábairól hirtelen levágjuk a kötést, visszanyeri természetadta képességét, saját lábára állva képes lesz olyan teljesítményekre, amelyekről egy összekötött lábakkal élő futó csak álmaiban ábrándozhat. A megtöltöztetés természetadta lehetőség, mindannyiunk számára elérhető, a dolgok természetében és rendjében adott, mindannyian képesek vagyunk arra, hogy mágikus módon beavatódjunk saját életünk titkaiba. És ez az élet akarata, nem pedig a tetszhalott vegetálás, megdermedés. Ha az élet erői kibontakoznak, meglelevenednek, mintegy maguktól cselekedni kezdenek, rátalálnak saját törvényeikre, öntörvényűekké válnak. Ez a maga-magától való működés, ez a csodaszerű kiteljesedés az, amiben a világ ősmagja megnyilvánul, az a kozmikus szervezőerő, amely a Világegyetemet létrehozta, amely létrehívta a káprázatosan pompás élővilágot, és az ennek fénylő gyújtópontjául hivatott tudatot. Nem a dolgok felszíni tulajdonságainak vizsgálatára való az emberi elme, hanem a dolgok értelmi rendjének megfejtésére, a világ értelmének megfejtésére és megvalósítására. Az emberi elme pedig akkor tud igazán kibontakozni, ha nem a dolgok felszínét, hanem legmélyebb értelmét kutatja. Az emberi értelem lényege a világfolyamat értelmének kiteljesítése, emberi továbbvitele. Ha pedig a dolgok értelmét keressük, akkor a teremtő és alakító erőt, a szervezőerőt kell tetten érünk. A világ akkor felelhet meg csakis önmaga lényegének, ha az emberi értelem segítségével világítja meg és valósítja meg a világ értelmét. A világ szerveződése adja a világ lényegét. A Világegyetem szervezőereje egy hatalmas folyam, amely ahogy hullámszik, habokat vet, úgy jönnek létre látható, külső érzékszervekkel érzékelhető megnyilvánulásai. A régiek még a látható Világegyetemről beszéltek, nem az elvont, anyagi Világegyetemről.

A régiek számára a látható jelenségek és az őket mozgató lényegi erő egységet alkottak, mindenben érzékelték az őket hajtó, mozgató erőt. Minden létezőben a megnyilvánuló felszín mögött ott áll a mély, ami a felszínt létrehozta, az ok, amely az okozatot kiváltja. A létrejövéshez hajtóerő kell, és ez a létrehajtó erő a látható Világegyetem mögött egy óriás folyamként érzékelhető. Ez a szervezőerő hozza létre a csillagokat, amelyek a káprázatos kozmikus szervezőerő szikrái, gyutacsai, amelyekben ott él és mozog az egész Világegyetemet létrehozó erő, ez rejti magában azt a magot, amely az egészet létre-

hozza. Ez a maga-magától való kiteljesedés törvénye, a magból a legmagasabb megvalósulás felé, ez az élet feladata. Ez az erő, amely maga-magától, mintegy mágnesesen magával vonja, hogy a dolgok rendje és természete szerinti végletességgel teljesséjen ki minden létező benső lényege, természetes rendeltetése – ez a mágikus világszemlélet lényege. Ahogy a mag magától nő a magasba, mintha mágnes vonzaná, csodamód – ez a mágikus természeti erő műve. A magyarság maga is innen kapta nevét, hogy érzékelte azt a mágikus, mágneses mag-erőt, ami az életet hajtja, hogy össze kell kapcsolnunk elménket a Világegyetemet hajtó, kozmikus alkotóerővel, mert ez a Világegyetemet mozgó erő a mi leg személyesebb alkotóerőnk, az az erő, amelynek kiteljesedése életünk igazi ön-megfelelését, értelmét jelenti. A magyarság eredeti világlátása a Természet mágikus érzékelésén alapult, ezen a természeti alapon fejlesztettük ki a mágusok, a táltosok kultúráját. A magyarságnak annyi köze van a sámánizmushoz, amennyi a nyugati civilizációnak a ma élő kőkorszaki törzsek technológiájához. Hogy mi a lényegi különbség, azt a régi magyarság gondolkodásának, világlátásának elemzése mutatja meg.

Az „első” kozmogóniák

Elterjedt hiedelem a nyugati kultúrkörben, hogy az első világkép, amely a világ keletkezésére vonatkozó tudást felvetette, az ókori görögökhöz fűződik. Ez a hiedelem meglehetősen igaztalan, mert a többi kultúrkör világkép-alkotó eredményeit másodlagos jelentőségűnek ítéli. Barbár módon azt a világképet is megtagadja, amin ő maga felemelkedett. Azonban ez a nézet valótlan, alaptalan. Kimutatható ugyanis, hogy az ókori görög gondolkodók mai szemmel is legnagyobb mértékben gondolatai többnyire más magaskultúrákból, elsősorban az ókori Keletről származtak. Kutassuk fel a nagyszerű gondolatokat és forrásaikat!

A világról alkotott eredeti fogalmaink – a nyugati kultúra szemellenzős nézeteitől eltérően – az emberiség keletkezésének korszakából, az emberré válás korából erednek. Az emberiség maga a Természet része, a Természet alkotó tevékenysége révén fejlődött ki. Az emberiség fajfejlődésében munkálkodó természeti, biológiai erő az emberréváláskor olyan elemi erőként nyilvánult meg, amely kigyújtotta az emberi öntudat fényét az élővilágban. Ahogy egy diófa nem igyekszik szembehelyezkedni saját életerejével, úgy az emberiség sem igyekezett szembe-kerülni a Természettel, és a Természet sem a Világegyetemmel. Így, belső, otthonos viszonyban élt az ember a Természettel, a Világegyetem lényegi természetével, és ez a természeti közvetlenség szinte minden titkok tudójává tette. Az emberiség közvetlen képet alkotott a Természetről, a Világegyetem eredetéről, annak a belső erőnek hatására, amely a Világegyetemet is létrehozta. A tudást ebben a mágikus korban nem annyira keresni kellett (még nem rabol-

ták és rejtették el), mint inkább csak felszínre hozni. A képzelet önkényes, hamis képet nemigen közvetített, közvetlenül, lényegében azonos volt a Természet alkotóerejével, belső szemével, a valót látta, az igazat. A gondolat és az érzés természetesen egy volt. Az érzés megszületését követte megfogalmazódása, a gondolat. Az érzés pedig a szervezetünket fenntartó, kavargó szervezőerő valóságos teste. A gondolat az érzések elemi erejétől áthatva fényt és tisztaságot gyűjtő erőként világította be az elmét és az ember világát. Amíg az ember világa nem fordult szembe a természeti világgal, amíg az ember nem érvényesítette egy természetellenes szemlélet elsődlegességét, az ember belső erői zavartalanul bontakozhattak ki, és az évmilliókon át (lásd Grandpierre K. Endre, 1992) óriási, felmérhetetlen tudáskincset halmoztak fel.

Mindez a tudás, az emberiség őstudása, eredetéről első kézből szerzett tudás legnagyobb részét elvesztett, a történelem erői barbár módon elsüllyesztették, felégették, kiirtották, és amire szükségük volt, azt lefedték, elrejtették, és ami megmaradt, barbárnak állították be. Ha elképzelünk egy családot, amelyben az édesapa és az édesanya meg tudja válaszolni gyermekeinek, hogy honnan származnak, kik is szüleik, nagyszüleik, családjuk, nemzetük, akkor felmérhetjük, hogy mi magunk mint nemzet, mint emberiség, nem ismerjük saját szüleinket, sorsunkat, történelmünket. Olyanok vagyunk, mint az az ember, akit elraboltak és injekciókkal kitörölték emlékezetét, annyira, hogy múltjából semmire sem emlékszik, életét a műtőasztaltól számítja, ahol felnőtten felébredt. Meddig látunk vissza? Az ókori görögökig? Néha Mezopotámiáig, Egyiptomig? És honnan számítjuk a saját történelmünket – évmilliók óta, vagy kétezer év óta? Az indiánok többet tudnak eredetükről, eredeti kultúrájukról, mint a „fehér ember”. Az indiánok kultúráját nem sikerült olyan tökéletesen kiirtani, mint a miénket. Él és úgy ahogy virul az indiánok történelmével foglalkozó tudomány, művészet, de nem él a mi elődeink kultúrája, történelme a mai civilizációban. Ha otthon akarjuk magunkat érezni ebben a mostoha, történelmünket, világító eszméinket elvesztett világban, újra kell gondoljuk a történelmet, és felszínre kell hoznunk, ami még menthető.

A milétoszi görög bölcselek

Az első görög filozófusok, a milétoszi Thalész (i. e. 624–546), Anaximandrosz (i. e. 610–547), Anaximenesz (i. e. 588–524) érdekes és mindmáig nem eléggé tudatosított módon azt vallották, hogy minden élő. Nézeteiket éppen ezért „hülozoisták”-nak nevezik, az ógörög „hülé”, anyag, és „zoé”, élet szavak nyomán. Hülozoizmus az a felfogás, amely életet tulajdonít az anyagnak. Figyelemreméltó, hogy világszemléletükben minden létező egyben élőlény, és minden létező lélekkel is rendelkezik, olyan lélekkel, amely szintén

Kalotaszegi orsókarikó-esillagos világfa. Ólomöntvény

anyagi (az anyagi ekkor még nem jelentette, hogy élettelen) természetű. Honnan ered a hülozoizmus? Milétosz az i. e. 12. században Kisázsia nyugati partvidékén, nem messze Trójától jött létre, éppen Trója bukása után. Milétosz jó kereskedelmi kapcsolatokat tartott fenn a föníciaiakkal, vagyis a római történelemből ismert punokkal, Karthágó népével. A karthágóiak pedig, kultúrájuk tanúsága szerint, napimádó lovasnép voltak.

Természetes, hogy a Természet szemléletében a központi tényező a Napisten, hiszen a Nap felkeltének hatása az élővilág élettevékenységére szembe-tűnő, akárcsak az évszakok váltakozása az élővilág életciklusaira. A világ egésze az élet otthona, mindent átjár az élet szerveződése, és nemcsak kívülről, hanem egyben belülről is. A belső szerveződés élménye természetszerűen vezet a lélek tiszteltetésére. A lélektiszteltetésben az élet akarátának követése jut kifejezésre. A Nap, az ég, a csillagok, a lélek, a tűz, a szél, a Természet erőinek kultusza az emberiség természetes szemléletmódja. És mivel a Természet az ősi szemléletben a csillagvilágra is kiterjed, ezért az élet, a lélek az egész világot áthatja a természetes világszemléletben. Ezt a természetes szemléletet váltotta fel párezer éve egy megfoghatatlan, érzékekkel, értelemmel megközelíthetetlen istenfogalom, a misztikus isten fogalma. Az időszámításunk előtti évezred vallási térképe még teljesen elűtött a maitól. Közép-Ázsiában általános volt a természet mágikus erőinek ismerete és kultusza, a zoroasztrizmus, majd a manicheizmus. Ebben a környezetben jött létre Milétosz városa, i. e. 12. században. Hatszáz év telt el, amíg megszületett milétoszi Thalész, aki maga is bevallotta, hogy ismereteinek jórésze a Keletről származik. A föníciaiaktól és az egyiptomiaktól vette át matematikai, csillagászati és geometriai ismereteinek alapjait. A görög filozófia, kultúra szinte minden jelentős alakja járt az ókori Keleten – például Szolón, Phereküdesz, Püthagorasz, Platon és Démokritosz is.

A milétoszi gondolkodók szemléletében a létezők több kategóriára oszlottak: a szellemmel átjárt lényekre, az élővilágra és az anyagi világra. Ahogy Turgonyi Zoltán „A filozófia alapjai” c. könyvében írja: amíg az újkori materialisták általában az alsóbb létformák sajátosságait általánosítják s terjesztik ki a felsőbbekre is (pl. az „agy váladékának” tartva a gondolatot, vagy mechanikus gépezetnek az élőlényt), addig a milétoszi gondolkodók, éppen ellenkezőleg, a magasabb rendű létezők vonásait kiterjesztik „lefelé”: a legparányibb létező is részesedik az élet és a lélek elvéből. Anaximenész megfogalmazásában: „miként lelkünk – amely nem más, mint levegő – hatalmában tart bennünket, éppúgy az egész világegyetemet is a lélegzés és a levegő fogja át.”

Nem sokkal később Xenophanész (i. e. 582–485?) fejezett ki hasonló gondolatokat. Az egész Kozmoszt gondolatilag mozgó létezőnek tartja, mert így beszél róla: „Fáradkozás nélkül ráz mindent gondolatával.” (Maricskó József fordítása.)

Az athéniek általánosan vallott napistenhitének élményszerűségére jellemző, hogy amikor Anaxagorász (i. e. 540–475) azt a gondolatot kezdte hirdetni, hogy a Nap nem istenség, hanem csupán izzó érc-

meg, perbe fogták. Érdekes lenne megtudni, hogyan zajlott le a per, milyen érvek hangzottak el pro és kontra, ez ma is tanulságos lenne. Vajon hogyan lehet bizonyítékot szerezni arról, hogy a Nap nem élőlény, nélkülöz mindenféle életjelenséget? Hogyan lehet kísérletileg kimutatni egy anyagi testtel bíró létezőről, hogy élő vagy élettelen? A mai tudomány eszközeivel, úgy tűnik, megcáfoltam Anaxagorászt, és csillagászati kutatásaim az ókori athénieket igazolták (lásd G. A.: Hogyan működik a Nap? A Nap mélyének titkai. Harmadik Szem, 1992. szept., 2. rész 1992 október és 1999 július).

Platónról (i. e. 427–347) sok minden ismeretes még ma is. De az talán kevésbé, hogy ő is panteista volt, azaz a Világegyetemet egyetlen élő szervezetnek gondolta el, amely saját lélekkel rendelkezik és ez a Világ-lélek.

Arisztotelész (i. e. 384–322) szembehelyezkedett a hülozoisták magas szerveződést mindenben érzékelő szemléletével, és egyszerűen az embert tette meg a földi világ legmagasabb rendű szubsztanciájának. Így megbomlott a világrend egyensúlya. A világrend addig őrzi egyensúlyát, amíg benne minden létszint elvi egyenlőséget élvez. Ha kiemeljük az egyik létszintet, azzal alárendeljük a többi. Ez az alárendelés akkor a legkárosabb, ha a legalacsonyabb rendűt rendeljük a legmagasabbrendű fölé, ahogy azt a materializmus teszi.

Érdekes, hogy a következő jelentős görög iskola, a sztoikusoké, ismét visszakanyarodik a panteizmus-hoz. A sztoikus filozófia alapítója a kitioni Zénón (i. e. 336–264?). A világot a sztoikusok is egyetlen élőlénynek tartják, amelyet a benne élő és cselekvő Világlélek él. A Világlélek pedig nem más, mint a mindannyiunkban lakozó Értelem, Szellem, amely maga is igen finom anyagisággal rendelkezik a sztoikusok felfogásában. A korai sztoikusok csaknem mindegyike Szíriából, az akkori pártus birodalom egyik tartományából származott. Tarn (Hellenistic civilisation, 287. o.) káldeus hatást gyanít a sztoicizmusban. A sztoikusok istent úgy határozták meg, mint **a világ tűzből álló elméjét**.

A következő filozófiai iskola, az újplatonizmus a görög-római világ utolsó nagy rendszere, s egyben a késői ókor legnépszerűbb filozófiája. Ennek központi fogalma az „Egy”. Ebből a (misztikus, csak tagadó kijelentésekkel jellemezhető) „Egy”-ből először az Értelem árad ki, majd a Világlélek és az egyes lelkek, végül az anyag. Az egész anyagi világ lelke a Világlélek, nemcsak az állatoknak és a növényeknek van lelkük, de egyes szerzők szerint az élettelen testeknek, ásványoknak is, és ezért nem is nevezhetők teljesen életteleneknek.

Turgonyi Zoltán könyvében felveti, hogy éppen a hülozoizmus és a világlélek-hit szolgálhat egy „mágikus világkép” filozófiai megalapozásaként. A mágia lényege ugyanis (erről Grandpierre K. Endre cikke mélyebb megközelítésben ír) az, hogy egymástól távoli, látszólag össze nem függő dolgok, jelenségek között kapcsolatot fedez fel, egymással összhangban levőnek, párhuzamosan működőnek tekint. Ezért úgy véli, hogy az egyikben végbemenő folyamatok a másik számára is érzékelhetők (gondoljunk

például a magyar népmesében a „vérző mesekő”-re, amelybe az egymástól elvált testvérek bicskájukat szúrták, s ami az egyik testvér halálakor vérezni kezd). Ezt az elképzelést nyilvánvalóan alátámasztja, ha azt gondoljuk, hogy a világ egyetlen élőlény „teste”, „szervezete”, amelyben az egymástól látólag távoli részek is összefügghetnek egymással, s esetleg az összefüggést még az is erősítheti, hogy az egyes elemeknek egymáshoz hasonló, összehangoltan működő lelkei vannak, mert ezek ugyanannak a világléleknek részei. Érdekes itt megjegyezni, hogy a mágikus világlátás a magyar népcsalád népeinél, a szkítáknál, hunoknál, pártusoknál, médeknel, káldeusoknál, az ókori Kárpát-medencében és Közép-Ázsiában fejlődött páratlan magas-kultúrává, jóval a görög filozófia kialakulása előtt.

Ez a hülozoista, panteisztikus, pánpszichikus világlátás a mágusok kultúrájának csak egy töredéke, elhomályosult válfaja, aminek egyfajta kifejeződése a természeti népek animizmusa, amely később is felbukkan a nyugati civilizációban, például Spinozánál vagy Leibnitznél, majd a vitalizmusban (lásd pl. G. A.: Az agy és erőtere, az elme, Harmadik Szem, 1997. augusztus). Bármilyen makacsul is jelentkezett a pánpszichizmus a nyugati kultúra két évezrede alatt, mindig kívül rekedt a gondolkodás fő áramán, félreértve, félremagyarázva.

Nézzük meg ezért most, mi a különbség a hülozoizmus, panteizmus, pánpszichizmus között? A hülozoizmus azt a nézetet fejezi ki, hogy minden létezőt áthat és életelve, valamilyen szinten részese az egységes világszervező, életadó tényezőnek. A pánpszichizmus minden létezőnek lelket, lelkeséget tulajdonít. A panteizmus pedig minden létezőben érzékeli az istenséget. Az élet, a lélek és az isten három külön fogalom, tehát a hülozoizmus, a pánpszichizmus és a panteizmus is három külön irányzat. Közös jellemzőjük azonban, hogy mindannyian egy egyetemes szervezőelv létét vallják. A hülozoizmus ezt a szervezőelvet biológiai életelvnek tekinti, amely a létezők életfunkcióit tartja fenn. A pánpszichizmus az egyetemes szervezőelvet érzésekkel telítettnek, érzések által hajtottnak tételezi. A panteizmus (amennyiben a transzcendens istenfogást vallja), a világ kozmikus szerveződését egy természetén kívüli, transzcendens, erről a létszintről felfoghatatlan tényező által vezéreltnek tételezi.

A világmodellek magja

Összefoglalva: az ókori Keletről, a mágusok kultúrájából átvett elemeket mutattam ki a nyugati civilizáció alapjaként ismert görög filozófiában. Ezek az elemek: a hülozoizmus, minden anyag élettel telítettségének elve, a pánpszichizmus, minden létező lélekkel telítettségének elve, és a panteizmus, minden lé-

tező istennel áthatottságának elve (a görög pán jelző a jelzett fogalom egyetemességét, egyetemességének igényét jelzi). A létezők főbb osztályai: a világon kívüli, misztikus, transzcendens Isten (A+), a világ egészében jelenlevő anyagiság (A), a világban megjelenő élet, a Természet világa, az élővilág (T), az emberiség (E), a nemzet (N) és az egyén, a személy (S). Az egyén belső világában a létezők fő osztályai: a tudat, az értelem (É), a mélytudat (M), a genetikus tudat (G) és a belső világfolyamat (B). Ha egy világképet akarunk alkotni, ezeket az alaplétezőket, világlétezőket kell szem előtt tartanunk. A mai világképek azonban sajátos módon ezekből a világlétezőkből rostálnak, kizárással élnek. Elhagyják a számukra lényegtelen elemeket, és a megmaradók között bizonyos kapcsolatokat, összefüggéseket, egy viszonyrendszert tétéleznek fel.

Milyen természetű lehet a világlétezők egységes alapja, a Világegyetem? Lehet-e, hogy a világlétezők bármelyike, a tudat, a mélytudat, az anyag, az élet, az emberiség, a nemzet ne tartozzon a Világegyetemhez? Azt hiszem, a világlétezők létének ténye a legtöbb ember számára világos. Másképp áll a helyzet a transzcendens, világon kívüli „isten” fogalmával. A transzcendens isten attól transzcendens, hogy nem a Világegyetemben, hanem rajta kívül tartózkodik. De gondoljuk meg alaposabban, nem ellentmondásos-e egy ilyen transzcendens, világfeletti világlétező fogalma. Ha ugyanis valami kölcsönhat a Világegyetemmel, akkor a Világegyetemhez kell tartoznia, hiszen minden, ami velünk kölcsönhat, a mi világunkhoz kapcsolódik. A Világegyetem viszont – fogalmának lényegéből adódóan – minden

Samas napisten a föld és az ég kapujában. Babiloni akkád pecsétnyomat i. e. 2360-2180 körül

létezőt magába foglal. Ami tehát létezik, legyen az bármiféle természetű, isten vagy ördög, ha létezik, nem lehet a világon kívül. Még kevésbé lehet az isten misztikus létező, azaz az emberi értelemmel felfoghatatlan, megközelíthetetlen. Azt, hogy ilyen létező létezhet, először is be kéne bizonyítani, olyannyira szöges ellentétben áll a megismerés természetével. De a bizonyítás maga csakis az értelemre épülhet. Elvileg nem létezhet tehát az értelem számára megközelíthetetlen létező, még kevésbé világ-létező.

Melyik a legátfogóbb, lehetséges világlétező? Az egyik a Világegyetem-mint-egész, amely akkor létezik, ha a Világegyetemen létezik egységes szerveződése, amely minden elemét összekapcsolja a Világegyetemmel. Azonban belátható (G. A.: A Világ-mindenség mindnyájunkat érintő, megfejtetlen talányai, KAPU, 1998/3), hogy a Világegyetem fogalma eleve feltételezi elemeinek egyetemes kölcsönhatását. A Világegyetem, mint egész, tehát olyan egyetemes világlétező, amely egy kozmikus szerveződés hordozója. A másik legátfogóbb világlétezőt belső világunkban találjuk meg. A belső világfolyamat az em-

beri alkotóerő hordozója, és ha ez az alkotóerő lényegi új megteremtését is jelenti, és ez szükségesnek látszik, akkor ez a belső világfolyamat bármilyen új igazságra képes kell legyen magától eljutni, vagyis teremtoereje elvileg végtelen kell legyen. Az összes világlétező közül a belső világfolyamat tehát a legátfogóbb, az egyedüli végtelen.

Tegyük fel most a kérdést: beletartozik-e a belső világfolyamat a Világegyetembe? Kétségtelenül az élőlények, az ember a Világegyetem részeit alkotják, és így belső világuk is a Világegyetem része. De akkor a belső világfolyamat is a Világegyetem része kell legyen! A Világegyetem tehát képes elemeként magába foglalni egy végtelen világlétezőt! Sőt, az összes többi világlétezőt is magába tudja foglalni! A belső világfolyamat viszont, mint végtelen alkotó erő, magába kell foglalja a Világegyetemet és minden más világlétezőt ahhoz, hogy minden lényegi világigazságot megláthasson. Ha meggondoljuk, hogy az élővilág, az emberiség minden tagja rendelkezik belső világgal, akkor mind magában foglalja a belső világfolyamatot, s rajta keresztül a Világegyetemet és az összes világlétezőt. Sőt, amennyiben a Világegyetem élő természetű, minden csillag, bolygó maga is rendelkezik belső világgal, s így mindannyian maguk is magukba foglalják a belső világfolyamatot és a Világegyetemet. Az elénk bukkanó világ-látkép: minden világlétező minden világlétezőt magában foglal, a végtelen belső világfolyamattal együtt! Ezáltal minden létező egyben egyfajta párja is a többi világlétezőnek, felépítési elve egymásbafoglaló, hasonlóan a többiekéhez.

Mindezek után az a kép áll elénk, hogy egyik világlétező sem hagyható számításán kívül, mégis mindegyik világlétező ugyanazt az egymásba ágyazott és a végtelenséget tartalmazó felépítési elvet hordozza. Tehát nem annyira maguk a végső világlétezők, mint inkább kapcsolataik adják a világlényeget. A világlényeg pedig az összefüggés elve, a minden-minden-összefügg világelve, a végtelenül gazdag összeköttettség elve. Ha viszont a világlétezők mindegyike végtelenül gazdag összeköttetésben áll egymással, akkor azt lehet mondani, hogy a Világegyetem-mint-egész jelen van minden földi létezőben, minden földi létező létét folyamatosan áthatja. Az így nyert látásmód nem a panteizmus, mert itt nincs szó világon kívüliségről, fordítva, világraszóló világ-összeköttetettségről van szó, pán-kozmikus világlátásról. Ez a pán-kozmikusság kiegészül pán-vitalizmussal (régii görög szóval: hülozoizmussal), mert minden földi létezőt ugyanúgy áthat az élet kozmikus mivolta. Sőt, emellett minden létezőt áthat a tudatosság és a lelkeség (a mélytudat, genetikus tudat) is, tehát pán-pszichikus kapcsolatrendszer köti össze a világ minden elemét. Mindemellett mindent áthat egy végtelen alkotóerő, a belső világfolyamat, tehát egy **pán-kreativitást** is látunk a **pán-kozmikusság**, **pán-vitalizmus** és **pán-pszichizmus** mellett.

Ez az eredmény bizony nem a materialista egysíkú látásmódra vezet, hanem egy olyan többtényezős világrendszerre, amelyben minden létező kozmikus, végtelen teremtoerővel, étellel, értelemmel és lélekkel rendelkezik – és ettől már el is veszi pán, vagyis uralkodó, kizárólagos jellegét. A pán-szemlélet min-

dig egy tényező uralmát jelenti a többi felett. A pán-szemlélet csak a görögökre volt jellemző, akik egyszerre csak egy világlétezőben gondolkodtak, vagy az egyikben, vagy a másikban. Attól lapos egy világszemlélet, hogy csak egy emeletet lát. Attól lapos, hogy pán. Attól lapos, sekélyes, felszínes, hogy egytényezős, egy-ügyű, „monisztikus”. És attól magas egy világszemlélet, hogy igényli a teljességet, a magasba emel, egyszerre több emeletet is képes figyelembe venni. A többszintű, emeletes világlátás a szkíta magaskultúra sajátja. A többszintű világlátás a világot egy emeletes mesehajónak látja, egy csodás, több szinten élő, hét-életű élőlénynek. A világmodellek magja tehát ezekben a kozmikus alapelvekben rejlik.

A nyugati civilizáció mindmáig csakis egy igazából valótlan és felszínes elvet, az élettelenység egytényezős alapelvét vette komolyan. A régi görögök, akik tudásuk legjavát az ókori Kelet népeitől, a szkíta káldeusoktól, a médektől, a föníciaiaktól, az ugaritaktól, valamint az egyiptomiaktól vették át, és ezekből alakították ki – ezek legnagyobb eredményeinek elhagyásával – a nyugati civilizáció számára szalonképes életteleniség-vallás fő elemeit. Mégis kultúrájukban itt-ott többször is feltűnik az a szkíta világlátás, amely a világot eleve mágikus testvériségben élő világlétezők rendjeként fogta fel. Itt az idő, hogy a Nyugat is felfedezze a több ezer éves igazságokat. A materializmus legfeljebb egy speciális ismeretszerzési módként állhatja meg helyét. Az az ókori nézet, amely a káldeusoktól jutott a görögökhöz, az ARKHÉ, az őselv keresése, a mai világban a „materialista redukcionizmusra” szűkült le. A redukcionizmus ugyanis visszavezetést jelent. Ha a redukcionizmus materializmussal párosul, akkor a visszavezetés végső szintjét csakis anyagi létezők jelenthetik. Ennek tarthatatlansága pedig ott ütközik ki, amikor felismerjük, hogy már több mint száz éve bebizonyosodott, hogy az anyagi létezők végső elvekre sokkal inkább visszavezethetők, mint végső anyagi elemekre. Maupertuis már 1747-ben megfogalmazta híres elvét, amelyet aztán Euler, Lagrange és Hamilton fejlesztett tovább. A fizika tudománya minden létező viselkedését a legkisebb (ill. kivételes esetekben legnagyobb) hatás elvére (mai tudományossággal: „action principle”) vezeti vissza. A legkisebb hatás Maupertuis-féle variációs elvére vezeti vissza a fizika a megmaradási törvényeket, amelyek között szerepelnek az úgynevezett mozgásegyenletek is. És mi tulajdonképpen a megmaradási egyenletek információ-tartalma? Nem sokkal több vagy kevesebb, mint a Rubik-kocka különböző állásai között. És ahogy egyfajta technikai látás kell a Rubik-kocka kívánt állásba tekergetéséhez, ugyanúgy a megmaradási törvényekből egy adott fizikai folyamat leírásához nincs szükség másra, mint az adott helyzet körülírására, a kezdeti és a határfeltételek megadására, és innen a feladat már csak technikai, az ismert matematikai módszerek segítségével egyértelműen adott az út a megoldáshoz. A rálátás az, ami az új információt felszínre hozza. Az új fizikát pedig mindig a kezdeti és határfeltételek megadása jelenti. Eppen ezért a fizika alapelve az életteleniség alapelve, a legkisebb hatásnak engedelmeskedés elve.

A fizikára visszavezetés igénye az élettelen-ségben igyekszik felmutatni a világ lényegiségét. Ez pedig nyilvánvalóan hamis tétel. A materialista tudomány sikereire való hivatkozás pedig óriási félrevezetés, csusztatás, manipuláció. A materialista tudomány ugyanis attól materialista, hogy az összefüggéseket másodlagosnak tekinti, a szellemiség csak a háttérben fogadható el számára, ugyanakkor sikerei pedig mind mégiscsak egy szellemi alapelv alkalmazásának köszönhetők – még ha ez az alapelv az élettelen-ség alapelve is. Így a materialista tudomány csak részben materialista, sikereit tekintve helyesebb tisztán látni, hogy ezek lényegében egy alapelv követésének köszönhetők. A görögök és főként az őket megelőző szkíta magaskultúrák annyiban fejlettebbek voltak a mainál, hogy másfajta alapelvek létét is ismerték.

Az igazi magyarázat igénye, az igazságkutató szemlélet ezen végső elvek feltárására irányul. Az élettelen-ség elve helyett ott az élet elve, és még ott a lélek elve és az értelem elve is. Annyiban fejlettebb a mai civilizáció a görögöknél, hogy – bár a világ többi alapelvétől eltávolodott – az egyik alapelvet, éppen az élettelen-ség alapelvét, módszeresen, matematika-i formában is kidolgozta. Ez a civilizáció tehát kétségtelenül fejlett, de ugyanígy kétségtelenül egyoldalú is, csonka és torz, és kimondottan ember-, élet-, és értelemellenes. Akkor lesz igazán fejlett a civilizációnk, ha az élet és az értelem elvét legalább az elmúlt kétezer év összesített erőfeszítéseinek megfelelően kidolgozza – illetve, ha a világlétezők szervezőelveit összehangoltan dolgozza ki. Egy összehangolt kutatás egyszerre lenne életpárti, emberpárti, és értelempárti, szemben a mai világ emberellenes, életellenes, értelemellenes látásával. Ki kell dolgozni az elméleti fizika mellett az elméleti kozmosz-tant, az elméleti élet-tant, az elméleti értelem-tant. Új csillagászat kialakításának lehetősége tárul fel, amelyben szerepet játszik az emberiség, az élővilág közös tudati erőtere is. A világ igazi szervezőerei az első elvek, a végső elvek, az értelem, az élet alapelvei.

Érdekes, de a végső alapelveket – ahogy a közelebbi vizsgálat ezt kimutatja – már ismerték a régi görögök is. A mai világban olyannyira általános a szellem beszűkülése, hogy a legtöbb tudós sem számol azzal, hogy az élettelen-ség, a fizika alapelveiből nem vezethető le az élet és az értelem léte és viselkedése. A természettudomány óriási mértékben beszűkült. Amíg a régi görögöknél a fizika jelentette a természettudományt és a természetbölcseletet együttesen, és minden létező viselkedésére keresett magyarázatot, addig ma többek között Heisenberg, Einstein és Hawkins azt a vélekedést terjesztik, hogy az ember lényegében élettelen anyag, amelynek viselkedése hamarosan kiszámolható lesz. A természet-

bölcselet pedig szinte nem is létezik, nem azért, mert annyira bölcsek lennének a fizikusok, fordítva, mert a Természet átfogó összefüggéseit egyre kevésbé kutatják. A fogyasztói társadalomban a természetbúvár fogalma is „kimegy a divatból”, egy rég letűnt kor mókás alakjának tüntetik fel a betokosodott szemlélet elkötelezett érvényesítői. Elterelik a figyelmet a tudomány eredeti feladatáról, a Természet egységes, átfogó, az embert is magába foglaló megismeréséről. Ha az emberek nem szemlélik átfogóan a világot, kevésbé tűnik szembe az élettelen-ség alapelvének szűk körű érvénye, és így a materializmus térhódítása folytatódhat. Csakhogy az élettelen-ség alapelve mellett létezik az élet alapelve, a Bauer-elv, amit Bauer Ervin német, orosz és magyar nyelven is publikált – de a diadalmasan ellaposodó, egyre inkább a szűklátókörűségben kimerülő modern „tudományos” szemlélet ezt majdnem tökéletes érdektelenséggel fogadta. Azzal, hogy a Világegyetem természetének, a Természet lényegének kutatását titokban megtagadta a modern „tudomány”, feladta az átfogó, lényegi megismerés célját, és ezzel leglényegesebb alapjában vált tudománytalanná, materialista babonává, saját alapállásának értelemtagadó, mechanikus, gépies alkalmazójává.

A régi görögök annyit még felfogtak Hellasz őslakói, a pelazgok és a közép-ázsiai káldeusok magaskultúrájából, hogy a világot négy alapelv kormányozza: az élettelen világot megelevenítő „ekszisz” (létezés), a növények világát megelevenítő „füzisz” (természet), az állatok világát megelevenítő „psziché” (lé-

lek) és az emberek világát megelevenítő „nousz” (értelem) alapelvei (Erdmann, 1896). Ez a felismerés az évezredek távolából világítja meg a mai nyugati kultúra alacsony szellemi szintjét. A káldeus-szkíta világlátásban az ember lényege az értelem. Addig ember az ember, amíg képes látni, mit cselekszik, vakon az ember bábuvá, anyaggá válik, képes leesni egyetlen lépcsőfokon is, és összetörni magát, ha bekötik szemét, ha ködbe vezetik. Az Értelem az Ember alapelve, nem az élettelen anyag, nem a pénz, sem a ködbe burkolózó misztikus isten, se semmi más. Az Értelem az Ember kozmikus elvének megvalósulása.

A régi görögök a Kozmoszt a létezők ornamentumának, legfőbb ékességének, díszének tekintették. A Kozmosz alatt a Világegyetem értelmi rendjét, a Világegyetem változásait irányító értelmet értették. Ez a Kozmosz-felfogás is a szkíta méd-párthus-káldeus magaskultúrák hatását tükrözi. Érdekes, milyen mélységekbe pillanthatunk be, ha a magyar „világ” szó jelentését megvizsgáljuk. A „világ” a magyarban a *cselekvő fény* fogalma. Az a fény, amely cselekszik, világ, világot vet, világít, világol. Mi az, ami a mi emberi világunkat egyedül képes megvilágítani? Semmi más, mint az értelem. Az ész ugyanis, bár-

Székely nagykapu Csíkkarcsfalváról.
A házából felkelő Nap ihletett népi megjelenítése

mennyire is igyekeznek a mai nyugati szemlélet ezt beárnyékolni, elkódosítani, valójában igenis rendelkezik erővel: és ez az értelem megvilágító ereje. Életünkben a cselekvő értelem a fény, ennek kell megmutatnia az utat, ahogy a sötétben is csak úgy tudunk tájékozódni, ha utunkat megvilágítja a fény. A világ tehát lényegi rokonságot mutat az értelemmel. A világ attól világ, hogy értelemként is létezik, hogy világítani képes, hogy képes arra, amire az értelem, és hogy ez a tulajdonsága a lényege. Világunk tud valamit, képes valamire, képes saját természetének megvilágítására. A Kozmosz a világ értelmi természete, értelmi lényege, a Közös Világ. Amihez közöm van. A létezők legfőbb ékessége, virága. Világunk, ha valóban cselekvő fény, cselekszik, saját természetét kibontja, terem, tehát virágzik. A világ úgy cselekszik, mint az értelem, képes egyről kettőre jutni, képes kiteljesedni.

De nézzük, és lássuk is meg, miféle világlátás jellemezte évezredekkel ezelőtt a szkíta világ egyes kultúrköréit!

A magyarság ősi kultúrkörének vallásai a Világmindenségről

A zoroasztrikus kozmológia

Két vallást vizsgállok meg: a zoroasztrizmust és a manicheizmust. Mindkettő a magyarság ősi kultúrközpontjaiban fejlődött ki. Először bemutatok egy rövid részletet a zoroasztrizmus szent könyvéből, a Zend-Avesztából, hogy szemléltessem ennek a világlátásnak közvetlen bensőségességét, lelki gazdagságát, emberi élményszerűségét, ami annyira hiányzik a mai vallásokból.

*„Életem legmélységesebb titka, óh én Istenem,
hogy minden létezőnek benső értelme*

*Te vagy,
hogy kezdet és végezet,
e világ létele
és benső valója*

*mind Te belőled való!
Hogy e világ értelmének
leggyönyörűbb gondolata*

*Te vagy,
legjobb érzetünknek a legbensőbb magja,
és örök forrása
a hullámozó élet végtelen árjának.”*

(Idézet a Zend-Avesztából, Zajtí Ferenc fordításában.)

A zoroasztrizmus az időszámításunk előtti első évezredben fejlődött ki Észak-Perzsiában, amely a méd, pártus, khorezmi kultúrkör erős befolyása alatt állt. A zoroasztrizmus a mágusok befolyását abban is tükrözi, hogy Zoroaszter legtöbb tanítványa a Mágusok közül került ki (The Encyclopedia of Religion, ed.-in-chief M. Eliade, MacMillan, New York, 1987). Zarathuszttra és az „asha”-val rendelkezők (ez kapcsolatban állhat az árpádkori „isa”-val „isa, por és hamu vogymuk”. Adatok léteznek az isa „többes lélek”, „közösségi lélek” jelentésére vonatkozóan, lásd Róczel György: Az ősi magyar kettős lélekhit emléke a Halotti Beszédben. Zöldövezet, 1. szám, 1992) isteni képességekkel, virtussal bírnak, amíg az extázis állapotában tartózkodnak, amely állapotot

„maga”-nak nevezik. Ebben az állapotban kapcsolatba lépnek a jótékony halhatatlanokkal.

A zoroasztrikus kozmológiában minden létezőnek két oldala van: egy mentális vagy spirituális és egy fizikai vagy anyagi. A spirituális állapot rendelkezik egy embrionális, mag-szereppel az anyagival szemben, amely majdnem a gyümölcsének tekinthető. Ez a tanítás megegyezik az első fejezetben bemutatott logikai elemzés eredményével.

Az Avesta tanítása szerint a halál után a lélek a mennybe jut, a Végtelen Fény fénybe, a csillagokon (jó gondolatok), a Holdon (jó szavakon) és a Napon (jótetteken) keresztül. A zoroasztrizmus egyetlen alapvető jelképe: a tűz. Tűz-oltárokon mutatták be az áldozatokat az égi tűznek (oltár szavunk az angolban: altar). A tűz alatt az élet magját értették (Duchesne-Guillemin, 1962).

A manicheus kozmológia

Mani i. e. 216-ban született a mezopotámiai pártus provinciában, Asoristan városában, a Tigris keleti partján. A pártus világbirodalom a rómaival egyenrangú hatalomként 500 éven át állt fenn i. e. 256 évtől kezdődően. Babilónia és szomszédos tartományai is a pártus birodalomhoz tartoztak. Mani ismerte Zoroaszter tanait, annak a Mágusok által felvett formáját. Áttérítette Turán addig buddhista királyát a manicheus nézetekre. Közép-Ázsiából fennmaradtak ujjur manicheus szövegek és pártus töredékek is.

Mani azt tanítja, hogy a hiedelmektől, hitbéli és hagyománybéli tekintélyektől az érvelés erejével kell megszabadulni. A tudás megvilágító ereje teszi lehetővé, hogy az ember megértse saját természetét, az univerzumét, az ember és a Világegyetem sorsát. A tudás biztosíthatja, hogy megtudjuk, kik vagyunk, honnan jöttünk és hová megyünk. Mani tanai szerint csak a tudás vezethet az üdvözüléshez, emberi mivoltunk kiteljesüléséhez. Egyetlen tudomány létezik, de ez átfogja a teológiát, a kozmológiát, antropológiát és az eszkatológiát. Az ész átláthat mindent. **„Az embernek nem szabad vakon hinnie,** csak ha saját szemével meggyőződött a kérdéses valami létéről”.

A Legfőbb Lény: a Fény, amely a bölcsességet jelenti. A **fényszubsztancia** ugyanúgy különbözik a szellemi, mint az anyagi szubsztanciától. A fénybirodalom fényföldből és fényéterből áll. Az egész fénybirodalom az istenség testét képviseli. Isten fogalmi testét Mani mint öt hajlékot nevezi meg:

Értelem
Megismerés
Gondolkodás
Mérlegelés
Felfogás

Gondoljuk csak el mai ésszel, hogy a bennünk élő istent ebben az öt hajlékban találjuk meg! Ez aztán nem valami mesebeszéd, ezzel tényleg lehet egyről kettőre jutni, ha használjuk eszünket, emberi lényegünket.

Mezopotámia a csillagimádat országa. A látható Világmindenség tulajdonképpen megteremtője az Élő Értelem. A Nap és a Hold egy kozmikus szerkezet, a szféra alkotórészei. Ez a szféra vízikerekhez

hasonlítható, felmérégeti a fényrészecskéket a Holdhoz és a Naphoz. A hónap első felében a megmen-tett fényrészecskék fényoszlopban emelkednek fel a Holdhoz. Ezt a Dicsőség Oszlopának nevezik. A Hold tele lesz fényekkel, megduzzad és Teliholddává lesz. A fényoszlopról alkotott elképzelés, mely a Földről egészen az égig emelkedik, és felszálló fény-részecskékből áll, nem más, mint régi elképzelés a Tejútról, mely halottak lelkéből áll, melyek szüntelenül az állócsillagok szférájába emelkednek. Az anyagban meglevő fényrészecskék részben a növényvilágban, másrészt az ivarsejteken találhatók. Az emberi férfi ivarsejt egyben Tűz-szubsztancia, és ebben megegyezik a Nappal, a Holddal és a csillagokkal.

Érdemes összevetni a magyar mitológia Ipolyi Arnold által ismertett világlátását a napistenhit emlékeivel, a manicheus és a zoroasztrikus kozmológiával és mindezt a mai tudomány ismereteivel, a logikai vizsgálat eredményeivel. Megdöbbentő, lényegi hasonlóságok ugranak elő! Mindegyik az értelem megvilágító, emberi erőt adó képességét állítja a világlátás középpontjába. Talán ezért nem ismerjük manapság a régiek világlátását. Annyi világosan látszik, hogy a tudás alapjainak megzavarodásával párhuzamosan csökken a káldeus, pártus, mész, és különösen a szkíta kultúra társadalmi szintű ismertsége az utóbbi évezredekben. Ma már az évezredek káldeus, szkíta megnevezést is igyekeznek szalonképtelenné tenni, kivonni a forgalomból. A múlt évezredben a germán krónikák a magyarokat még gyakran pártusok néven említették (a kérdés alaposabb történelmi megvilágítását lásd Grandpierre K. Endre műveiben).

Érdemes itt megjegyezni, hogy az élet elméleti tudományának megalapozásában, úgy tűnik, a huszadik században is a magyaroké a főszerep a világban. Az elméleti biológia megalapozói közé tartozik Bauer Ervin (1968), az életelv matematikai elméletének kidolgozója, Bertalanffy Lajos (1968), az elméleti biológia másik jeles alakja, aki a rendszerelmélet filozófiai irányzatát is megalapította, amit azóta világszerte külön tudományágként tanítanak az egyetemeken. Ide tartozik Szent-Györgyi Albert (1960) szub-molekuláris biológiája, Polányi Mihály (1938) biológiai és filozófiai munkássága, László Ervin tudományfilozófiája, Bornemisza István (1954), Angyal András (1941) filozófiája, Grandpierre K. Endre (1992, 1997, 2000) logikai-oknyomozó, östörténeti és tudatfilozófiai kutatásai és sok-sok más magyar kutató életközpon-tú tevékenysége. Horváth Tibor, a „Végső Valóság és Értelem” (Ultimate Reality and Meaning) c. nemzetközi tudomány-filozófiai folyóirat és társaság megalapítója, ezt a személyközpontú, életközpon-tú világ-felfogást a huszadik századi filozófia magyar jellegzet-ségének tartja. Való igaz, hogy egyre fájóbb és sürgetőbb az élet igazságának visszaállítása a mai társadalom embertelen, életellenes, anyagi érdekek uralmára épülő szemlélete helyére. Úgy tűnik, a múlt

századi Petőcz Mihályon (1838) át egy évezre-des életlátás ível át a szkíta mész-pártus-káldeus műveltségtől, a régi görögök egy hagyományör-ző vo-nalán át a huszadik század magyarságával lényegi azonosságot mutatva.

A magyar kultúra minden vonalon mélyebb megalapozottságú, mint a nyugati kultúrkör népeié. Ez megmutatkozik a magyar nyelv ősiségében, logikájában, a magyar államalkotó képességben, az önszer-veződés logikájában, az ősi magyar jogrendben, iskolarendszerben, az ősmagyar vallás képzeteiben.

A magyar ősalam minden jel szerint a Kárpát-me-dencében jött létre, még az Attila és Nimród előtti ősidőben. Erre utal „a magyarság egységes jogrendje: a nemzetgyűlés, az uralkodó tanácsadói testülete, a népi, nemzetségi és törzsi nemzetgyűlések, az ősi területi intézmények, a községi tanácsok, falunagyok ősrégi intézményrendszere” (lásd Grandpierre K. Endre: Őshazakutatás. Isten szava a magyar nép szava. Az ősi magyar népfel-ségjog virágzása és hanyatlása, 1996). Országos ügyekben törvényileg kötelező volt minden felnőtt, fegyverfogható magyar részvétele. Kézai Simon Gesta Hungarorumában

Székita aranyszarvas. Zöldhalompusztá

(1283) találjuk erre vonatkozóan az egyik legbiztosabb nyomot. Kézai a Lex Scythicát, a szkíta törvényt hozza fel bizonyossággul: „Aki pedig a felhívásnak nem tett eleget, s nem tudta megokolni, hogy miért, azt a szkíta törvény értelmében felkoncolták, vagy törvényen kívül helyezték, vagy egyetemleges szolgaságra vetették.” Éles el-lentétben áll ez a mai nyugati jogrenddel. Próbáljon meg ma

bárki személyesen részt venni az országgyűlésen! Fegyveres örök, a hatalom akadályozza meg. A nyugat-európai jogrend a hatalom népfel-tettségére épül, a magyar a nép fel-ségjogaira. A hatalom népfel-tet-sége az értelem népfel-tettségét is igényli. A hatalmi visszaélés csak addig élhet vissza a lehetőségekkel, amíg az értelem le nem leplezi. Ez az oka az értelem évezredek trónfosztásának. Az európai jogrend a hatalmasok érdekeinek kiszolgálását szolgálja, az eredeti magyar jogrend minden magyar közvetlen rész-vételével a nép közvetlen részvételével kialakított döntések végrehajtását.

Ugyanez a szembeötlő különbség érhető tetten az iskolarendszer kialakulásában. A nyugat-európai iskolarendszer az államvallássá tett kereszténység ér-dekeinek kiszolgálására létrehozott szerzetesrende-ken alapszik. Ennek a nyugati iskolarendszernek nincs közvetlen elődje, a papság, a klérus hatalmá-nak megszilárdítása és kiterjesztése volt a fő cél. Azóta ez a hatalomszolgálat a papságtól áttevődött a polgárság, majd a nagytőkések hatalmának szolgál-tára. Ezzel magyarázható a nyugati iskolarendszer hihetetlen értelemellenessége, embertelen szemléle-te. Hiszen hogyan szabad jellemezni egy olyan isko-larendszert, aminek alapfelfogása az önálló gondol-kodás megszüntetése, maradéknak előírt, szűk ke-retekbe kényszerítése. A gyerekeket nem gondolkod-ni tanítják, hanem mint robotgépeket programozzák

ismeretek elsajátítására, és bizonyos feladatok megoldására. A gyermekeket, szüleiket nem kérdezik meg, mi érdekli őket, mit tartanak fontosnak, mit szeretnének tanulni, hogyan lehet önálló gondolkodásukat fejleszteni. Kész helyzet elé állítanak mindenkit: ez van, bírázz, magolj, önálló értelmű kikapcsolásával robotolj egy életen át. Ha mégis kivételesen megkövetelnék némi önálló gondolkodást, mint a matematikában, fizikában, csak előírt szempontok szerint gondolkodhatsz előírt irányokba. Ez pedig nem más, mint a munkahelyek alap-eljárása: nem kérdezik meg az oda felvételizőket, mit szeretnének dolgozni, mit szeretnének tenni életük fő színterén. Kíméletlen, hatalmi eljárás ez, ami emberteleníteni igyekszik az embert, prostituálni, alávetni a hatalmi gépezetnek.

De milyen volt a magyar iskolarendszer? Ennek még nyomát is igyekeztek kiirtani, mintha egy ellenséges fajt akarnának csírájában megfojtani. Mégse sikerült ezt véghezvinni. Fennmaradtak nyomok a káldeusok akadémiáiról. A gergelyjárás a magyar iskolarendszer népi eredetéről beszél. Hogyan? Népi eredetű is lehet az iskola? Nemcsak felülről, hatalmi szóval lehet létrehozni iskolákat, a hatalmi érdekek kiszolgálására? A magyar iskolarendszer tehát alulról szerveződő, népi jellegű kellett legyen. De milyen elvek alapján szerveződhetett?

Az iskola szerveződése nem követhetett más, mint természetes elveket. Természetes szerveződési elv az egy közösségben élők tanítása, képzése, az értelem nyiladozásának közösségi elősegítése. Mai szóval, a helyi közösségek önszerveződése természetes alapot ad a népi iskoláknak. És ez a területi szerveződési elv következetesen vezet el a képességek szerinti oktatáshoz. Minden közösségben nevelkednek fel kiemelkedő képességű emberek, akik aztán a nagyobb közösségekben, a törzsi, nemzetségi, és nemzeti közösségek kiemelkedő alakjainak közösségi, nemzeti iskoláihoz juthatnak el. A kiemelkedő képességűek kiválogatódása aztán természetszerűleg vezethet el egy olyan szintig, ahol már inkább egymástól tanulhatnak, mert már minden tudást megtanultak, amit az öregektől tanulhattak, s rajtuk a sor, hogy a nemzeti tudást tovább gazdagítsák. Az ilyen tanulók már nem csupán tanulók, inkább alkotók, tovább-alkotók, a népi kultúra felnőtt számba menő továbbvivői. Így tehát természetszerűleg vezet el a nemzeti önképzés az egyes foglalkozási ágak tömörülésébe, ahol az alkotók egymást inspirálva alakítják ki közösségi életüket, alkotómunkájukat, munkatevékenységüket. A népi iskolák képzése által kiemelkedő képességűek újabb szinten szerveződhetnek. A képesség szerinti szerveződés egy szint felett ismét összekapcsolódhat a természetes, hely szerinti szerveződéssel. És itt ismét olyan nyomra bukkanunk Magyarországon, aminek az ókori Nyugaton nem találjuk párját. Fennmaradtak ugyanis emlékezőnyomok arról, hogy a régi magyaroknál regös-falvak léteztek (pl. Regös-falva), hogy a magyar mágusok egységes rendbe szerveződtek. A bécsi krónika „Magosok” néven említi őket. „Az embereknek foglalatosságaik szerint különös rendekre, nemzetségekre, ágakra való felosztások közönséges törvény vala többnyire minden napkeleti népeknél” – írja Horváth János „A régi magyaroknak vallásbéli s erkölcsi állapotjáról” c.

művében. Csak az újabb időkben jutott el az európai gondolkodás odáig, hogy a kiemelkedő tehetségeket hely szerint is egységbe, egy településbe is érdemes szervezni, mert ez elősegíti fejlődésüket. Ilyen felismerések nyomán jött létre – hatalmi szóval – a szovjet Akagyemgorod Szibériában.

A mai Magyarországon a magyarság önszerveződése hihetetlen mértékben szorítódott hátra a közéletben. Ha nem akarjuk, hogy fejünk fölött döntsenek minden életfontosságú kérdésben, újra csakis az értelemszerű önszerveződés segíthet. A magyar államot a magyar népnek, a magyar nemzetnek kell megszerveznie. Ebben pedig az önszerveződés az utóbbi évezrednél lényegesen nagyobb, döntő szerepet kell játsszon.

Irodalom:

- Angyal, András, 1941, *Foundations for a Science of Personality*, The Commonwealth Fund, New York.
- Bauer, E. 1967, *Elméleti Biológia*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bertalanffy, Ludwig von, *General Systems Theory*.
- Bornemisza, Stephen von, 1954, *The Ultimate Secrets of Nature*, Vantage Press.
- Eliade, M. 1988, *The Encyclopedia of Religion*.
- Erdmann, 1896, *Grundris der Geschichte der philosophie*.
- Grandpierre, K. Endre, 1992, *Eltemetett világkorszak – a mágikus kor*, Harmadik Szem, 1992 április.
- Grandpierre K. Endre, 1994, *Mióta él nemzet e hazán?*
- Grandpierre K. Endre, 1994, *Tízezer éves küzdelem hazánk megtartásáért*.
- Grandpierre K. Endre, 1995, *A magyar ősvallás történelmi alapjai*.
- Grandpierre K. Endre, 1995, *Istennyomok hétölnyi por alatt. Az élet vallása*.
- Grandpierre K. Endre, 1996, *Történelmünk központi titkai sorozat, IV. Őshazakutatás. Isten szava a magyar nép szava. Az ősi magyar népfeljegyzés virágzása és hanyatlása*.
- Grandpierre K. Endre, 1997, *A magyar ősvallás történelmi alapjai*, Titokfejtő Könyvkiadó, Budapest.
- Grandpierre K. Endre, 1997, *Istennyomok hét ölnyi por alatt I. Amit a magyar ősvallásról tudni kell, Istennyomok hét ölnyi por alatt II. Az élet vallása*, Titokfejtő Könyvkiadó, Budapest.
- Grandpierre, K. Endre, 2000, *Collective Fields of Consciousness in the Golden Age*, accepted, World Futures, The Journal of General Evolution (in print).
- Ipolyi Arnold, 1987/1854, *Magyar Mitológia*, Európa Könyvkiadó, Békéscsaba.
- Petőcz, M. 1838, *Ansicht der Welt. Ein Versuch die Höchste aufgabe der Philosophie zu lösen*, Leipzig, F. A. Brodhaus.
- Polányi Mihály, 1939/1992, *Az élet visszavezethetetlen struktúrája*, Polányi Mihály filozófiai írásai, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Szent-Györgyi, A. 1960, *Introduction to a Submolecular Biology*, Acad. Press, New York-London.
- Szent-Györgyi, A. 1968, *Bioelectronics*, Science, 161, 988-990.
- Szent-Györgyi, A. 1974, *Előadás az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*, Budapest.
- Skolimowski, Henryk, 1994, *The participatory mind*, Arkana, Penguin Books.
- Tarn, W. W. 1961, *Hellenistic civilisation*, Cleveland, World Publ. Co.
- Turgonyi Zoltán, 1993, *A filozófia alapjai*, Egyházforum Alapítvány, Budapest.

(A szerző csillagász, a fizikai tudományok kandidátusa)

Kedves Gyerekek!

Kozeledik húsvét. Elevenítsük fel húsvét történetét. Jézus húsvét előtt néhány nappal Jeruzsálembe ment, hogy részt vegyen az ünnepi istentiszteleten. Mindenütt várták már követői és tisztelői, akik pálmaágat és virágot szórtak az útra, ahol elhaladt. Aldott, aki az úr nevében jön! – köszöntötték. Jézus az ünneplő tömegből a templomba ment, hogy ott imádkozzék. A templom udvarát és előcsarnokait a pénzváltók és galambárosok töltötték meg. Olyan hangosan kiabáltak, lármáztak, hogy ez Jézust megbotránkoztatta. Ezért korbácsot ragadott és kiűzte az árusokat. Az én házam imádság háza, ti pedig rablók barlangjává tettétek – mondta. Ezután tanítani kezdett.

Eközben a nép vénei és az írástudók, akik már régóta el akarták fogatni a Mestert, újból tanácskozást tartottak és elhatározták, hogy éjszaka fogják el Jézust, amikor senki nem láthatja, és megölik. Találtak is valakit a tanítványok közül, aki némi fizetségért cserébe hajlandó volt elárulni. Harminc ezüstpénz volt az árulás díja.

Jézus a halála előtti utolsó estén együtt volt tanítványaival, hogy régi szokás szerint elfogyasszák az ünnepi vacsorát. Vacsora közben ezt mondta Jézus: Mondom nektek, közületek egy, aki együtt eszik velem, el fog árulni engem. A tanítványok döbbenet hallgattak, és kérték, árulja el, ki lesz az. Mikor Júdás is megkérdezte, Jézus így felelt: Te vagy az áruló! Júdás ezt hallva elment. Néma csendben, keserű érzések közt ért véget a vacsora. Jézus tudta, utoljára van együtt tanítványaival. Szeretett volna olyan emléket adni nekik, amelyik megerősíti őket. Ezért vette a kenyeret, megtörte, megáldotta és szétosztotta a tanítványok között. Majd vette a poharat, azt is megáldotta, és rendre odanyújtotta a tanítványoknak azt is. Valahányszor ezt cselekszitek, mindig az én emlékezetemre tegyétek – mondta. Még valamit hozzátett: új parancsolatot adok, hogy egymást szeressétek, úgy, amint én szerettelek titeket!

Az utolsó vacsora után a Jeruzsálem felett emelkedő Olajfák hegyére, annak egyik lankásabb részére a Getsemáné kertbe ment a Mester tanítványaival pihenni. Jézus itt elvonult és így imádkozott: Atyám! Minden le-

hetséges Neked! Vedd el tőlem ezt a poharat, mindazáltal ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem amint Te.

Nemsokára katonák és szolgálók jelentek meg élükön Júdással, hogy elfogják Jézust. Az áruló tanítvány megcsókolta Jézust, így adván jelt kíséretüknek, hogy kit kell elfogni. A katonák Kajafás főpaphoz vitték Jézust. Itt gyűltek össze a főtanács tagjai, hogy ítéletet hozzanak Jézus felett. Azzal vádolták, hogy Mózes törvényei ellen beszélt és cselekedett, a vallási szokásokat nem tartotta be.

A zsidóknak nem volt szabad a római helytartó beleegyezése nélkül halálos ítéletet végrehajtani. Így elvitték Jézust Pilátushoz, a helytartóhoz. A helytartó megkérdezte a főtanács vezetőit, hogy mivel vádolják Jézust. Azok hamis vádakhoz hoztak fel ellene: Úgy találtuk, hogy lázítja népünket, megtiltja, hogy adót fizessünk a császárnak és magát a zsidók királyának mondja. Pilátus maga elé hívatta Jézust, hogy kihallgassa: Te vagy a zsidók királya? Jézus hallgatott. Pilátus látta, hogy ártatlan, és meg akarta menteni. Szokásban volt, hogy húsvétkor a helytartó egy rabot szabadon bocsáthat, azt, akit a nép akart. A másik rab Barabás volt, egy gonosztevő. De a nép, a farizeusok, az írástudók Barabás szabadonbocsátását követelték.

Jézust a városon kívül egy Golgota nevű hegyen feszítették keresztre. Utolsó sóhajtása is ez volt: Atyám, a te kezébe teszem le az én lelkemet. Jézus feje fölé Pilátus négy betűből álló latin felírást tetetett: I.N.R.I. Ez azt jelenti: Názáreti Jézus a zsidók királya.

Jézus meghalt. A vallás törvénye nem engedte, hogy a kivégzett holtteste napnyugta után a kereszten maradjon. Amikor esteledett Aritmai József, a nagytanács egyik tekintélyes tagja engedélyt kért Pilátustól, hogy eltemethesse Jézust. Jézus testét lemosták, tiszta vászonba takarva egy közeli sírboltba temették.

Bár Jézust megölték, mégsem tudták elpusztítani, mert az igazság nem pusztítható el. Jézus tanítása Istentől, az ő országáról tovább él tanítványaiban és követőiben.

Szász Adrienne

Magyar Millennium 2000

Ahogy azt előző lapszámunkban megírtuk, egyházunk illő méltósággal és tiszteletadással kapcsolódott be a millenniumi eseménysorozatba. Második ilyen rendezvényünkre – *Balázs Ferenc emlékest és könyvbemutató* címmel – 2000. február 5-én került sor ugyancsak a budapesti központi templomunkban a Szent László Akadémia és a Püski Könyvkiadó közreműködésével.

Kászoni József egyházközségi lelkész bevezető szavai után a népi írók megjelentetésében (is) nagy érdemeket szerzett **Püski Sándor** idézte fel személyes emlékezését Balázs Ferencről és Simén Dánielről, majd **dr. Medvigy Endre** tartott irodalomtörténetileg gazdagon dokumentált és irányzatok-áramlatok korabeli rajzával illusztrált előadást „Az erdélyi Tizenegyektől a népi szociográfiáig” címmel. Ezt követően **Beke György**, a neves író és publicista ismertette Balázs Ferenc *Bejáróm a kerek világot* és *Rög alatt c.* munkáit igen színes megjelenítő erővel, a szerző sajnálatosan rövid életútját, önfeláldozó munkásságát és jellembrázolását is beleszőve méltatásába. A továbbiakban Balázs Ferenc beregi „továbbéléséről” hallgathattunk meg beszámolót **Felhős Szabolcstól**, aki sajtó- és fotóanyaggal szemléltette, hogyan ápolják (Magyarországon alighanem csak itt és kivételes gonddal) a tragikus

sorsú unitárius lelkész, utazó, mészköi építő, gyülekezet-szervező emlékét Szabolcs-Szatmárban.

Végül az est házigazdája – **Kászoni József** – ritka ráadással szolgált, amikor ismertette az „Alabaster Village” (Alabástromfalva) c. kötetet, melynek szerzője az 1990-es években elhunyt **Balázs Ferencné sz. Christine Frederiksen**. Ebből meghatározó részleteket tudhattunk meg az emberi odaadás és áldozatkészség példamutató megnyilvánulásairól.

Az est műsorában közreműködött még **Petrás Mária** népdalénekesnő, aki csángómagyar dallamokat adott elő tisztán csengő intonációval.

A rendezvény szeretetvendégséggel zárult, ahol egyéb kiadványok mellett megvásárolható volt Balázs Ferenc említett munkáit tartalmazó könyve, és örömeinkre még mindig látható volt a falakon **Pataky Etelka** festménykiállítása.

A magyar millennium e második unitárius rendezvénye a halhatatlan Balázs Ferenc életműve köré csoportosította programját, de úgy, hogy a nagyszámú hálás közönség érezhette rajta keresztül, milyen szellemi-lelki ékkövekkel bír ezredévünk, amelyet ünnepelünk határon innen és túl egyaránt.

Dr. Lőrincz Ernő

Christine Morgan: Alabaster Village (Alabástromfalva) Erdélyi éveink

Azokat a könyveket, amelyek fontosak számomra, szeretem úgy elhelyezni a könyvespolcomon, hogy minél közelebb kerüljenek a Könyvek Könyvéhez, a Bibliához. Hallgatva az előttem szólókat, megerősödött bennem a meggyőződés, hogy Balázs Ferenc könyveinek valóban ott a helyük a Bibliám mellett.

Az én tisztem azonban most nem az, hogy Balázs Ferencről beszéljek, hanem az hogy ismertesse a felesége által írt könyvet. A könyv kézírata már harmincas évek végén készen volt, de azt hosszú időn keresztül nem lehetett kiadni; egyszer azért mert még élő emberek tekintélyét, méltóságát sértette volna a szabad szellemben és leleplezően megfogalmazott munka, másrészt, mert a romániai politikai helyzet nem engedte.

A Christine halálát követő évben, 1997-ben végül is megjelent a kötet, melynek címe: *Alabaster Village*, azaz *Alabástromfalva*, alcíme pedig *Our Years in Transylvania – Erdélyi éveink*.

A könyv előszavát Ernest Morgan, Christine Morgan harmadik férje írta. Ők először 1922-ben találkoztak Yellow Springs-ben (Ohio állam), az Antiochia Kollégiumban. Két év múlva Christine családja olyan anyagi nehézséggel küzd, amely megakadályozza a fiatal lány továbbtanulását, és költözni kényszeríti a családot egy rokonhoz, a kaliforniai Berkeleybe. Itt Christine a bölcsészkaron folytatja tanulmányait, társadalomtudományokkal foglalkozik. Balázs Ferencsel 1926-ban találkozik. Egymásba szeretnek, és 1929-ben úgy döntenek, hogy Christine csatlakozik vőlegényéhez Erdélybe.

Arthur Morgan-nal, a Yellow Springs-i egyetem principálisával és annak feleségével, Lucyval, Christine mindvégig tartja a kapcsolatot. A házaspár egy alkalommal meg is látogatja a Balázs-családot mészköi otthonában. A Lucy által megőrzött levelek nagy segítséget jelentenek majd Christinnek könyve összeállításánál.

Balázs Ferenc halála után, 1937-ben, Christine visszautazik az Egyesült Államokba, és Winter Parkban (Florida állam) telepszik le; a Rollins College-ban az erdélyihez hasonló népnevelő munkásságot fejt ki, ezúttal a feketék körében.

1939-ben férjhez megy Louis Wise-hoz és Appeltomba (WI) költöznek, ahol megszüli második kislányát Cathy Wise-ot.

1981-ben, 90 évesen, meghal második férje. Ezt követően Christine visszatér Yellow Springsbe. Már több mint 70 éves, amikor újra találkozik az egykori évfolyamtárssal Ernest Morgan-nal, aki azelőtt pár évvel szintén megözvegyült. 1982-ben úgy döntenek, hogy egymáshoz kötik életüket. Ernest Morgan halála a sorsnak a Christine haláláig (ami 1996. május 3-án következett be) eltöltött 13 évért – fogalmazza meg az előszóban.

És most röviden magáról a könyvről.

Az első fejezet **Utazásom vége – életünk kezdete**. Christine 1929-ben indul Erdélybe és nagyjából ugyanazt az utat választja, amit Balázs Ferenc is megtett, és amelyről a *Bejárom a kerek világot* című munkájában ír. Japánon, Kínán és Oroszországon keresztül jut el Kolozsvárig. Az unitárius kollégiummal szemben egy kis panzióban talál magának szobát. Másnap, az újratalálkozás öröme helyett, azzal kell szembesülnie, hogy vőlegénye kórházban van.

Megismerkedik Szent-Iványi Sándorral, az akkori kolozsvári lelkésszel és annak családjával: az amerikai származású feleséggel, Olgával és 3 éves kislányukkal, Évával. Olga asszony, éppen áldott állapotban, készül visszautazni Amerikába, hogy második gyermeküket ott szülhesse meg. Szent-Iványi Sándor az, aki bemutatja Christine-t az akkori püspöknek, Boros Györgynek. A Boros püspökkel való találkozása és maga a kollégium erős hatást tett Christinre; hosszan ír erről könyvében. Viszontagságairól anyja húgának számol be, a hozzá küldött leveleiben.

Christine 1927-ben veszíti el édesanyját, így annak lánytestvére, Izabella az, aki anyja helyett anyja lesz, és akivel nagyon szoros kapcsolatot tart fenn az Erdélyben töltött évek alatt is. Művészi meglátását, finom érzékiségét édesanyjától örökölte, aki képzőművészeti főiskolát végzett Párizsban.

A könyv második fejezetének címe: **Alabástrom és sár**. 1930. április 6-án Balázs Ferenc és felesége kiköltözik Mészköre; a teherautó ablakából kinézve, Christine anyja művészelkével szemléli az előtte kibontakozó tájat, amelyet egy Corot-képhez hasonlít. Megérkezésük az autó többszöri meghibásodása végett a késő esti órákba nyúlik, de nem tud ellenállni a kíváncsiságnak, hogy megtekintse a templomot, parókiát, gazdasági épületeket.

Mind jobban megismeri a falut, és amit leg hamarabb megtanul magyarul az a szinte köszönésnek is beillő forma, amelyet az ott élő emberek egymásnak mondanak találkozásaik alkalmával: „Sár van! Bizony sár”.

A könyv harmadik fejezetében: **A mészköi gyermekek**-ről ír. A gyermekhalandósággal kezd, amely – abban az időben – rendkívül magas az USA-hoz viszonyítva. A koraszüléssel folytatja, amiről azt írja, hogy a gyermekszülés bármikor is érkezik, mindig felkészületlenül éri az anyákat. Az ikerszületést egyenesen szörnyűségnek tartják azok, akik egyszerre több gyereknek adnak életet. Mert egy gyereket még ki lehet vinni a mezőre úgy, hogy a másik kezében a fiatal anya a munka eszközét tartja, de hogy vihet ki két gyereket egyszerre úgy, hogy még a kapát is magával vigye? – meséli a Tiszteletes Asszonynak egy fiatal anya saját esetét, azzal zárva le a történetet, hogy reméli a gyen-

gebbiket a jó Isten magához szólítja. Christine figyel arra, hogy az ottani szülők a gyermeket nem program szerint táplálják, hanem akkor, amikor éhes. 1937-ben, amikor visszatér az USA-ba, meglepődve tapasztalja, hogy ott is ugyanezt tanítják a gyermeknevelési szakkönyvek.

A nevelési-fegyelmezési módszert viszont sehogyan sem tudja elfogadni: megalázkodónak és brutálisnak tartja, hogy a gyermekeket testi fenyítéssel neveljék. Nagyon sok időt töltenek a falu magyar és román gyermekeivel együtt, akiket különböző játékokra tanítanak.

A könyv negyedik fejezete az **Együtt munkálkodva** címet kapta. Nagyszerű keresztmetszete ez az élet társadalmi, szociális oldalának. Szó esik az ottani asszonyok hitéről, különböző szokásairól, életkörülményeiről. Aztán korrupcióról, megvesztegetésről, amelynek intézményesített hagyománya van. (Például a lelkészek nem kapnak másképp fizetést, hanem egyeznek bele abba, hogy kongruájuk 1%-át visszafizessék különböző állami hivatalnokoknak.)

De beszél itt Christine a Kopta kert használatának évszázados törvényeiről, hagyományairól is, a tejszövetkezet működtetéséről, templomépítésről, amihez rengeteg energiára és még nagyobb kitartásra van szükség. „Feriben egy igazi társra leltem” – írja – „mert társadalmi idealizmusunk közös volt”.

Az ötödik fejezet: **A dániai pihenő.**

Az új mészköi templom felavatását követően Christine útnak indul és 17 nap múlva eljut Dániába. Közben megáll Budapesten, Bécsben, Prágában, Berlinben és Koppenhágában. Itt közel egy esztendőt tölt, megszűli közös gyermeküket, Enikőt, és vele együtt érkezik vissza Mészköre, 1932 decemberében.

A könyv következő része: **A hegyeket mászva.**

Ebben együttlétük nehézségeiről, anyagi helyzetük lehetetlen állapotáról számol be Christine. Mindezt csak tovább keseríti a románok és magyarok közötti békétlenség, ellentét és feszültség, ami a családot is nem egyszer hozza kiszolgáltatott állapotba. A tordai cementgyár dán származású igazgatója segítséget ajánl, ám azt Balázs Ferenc önérzete nem tudná elviselni, így köszönettel visszautasítja.

Ugyanebben az évben, 1934-ben, Balázs Ferencet az Unitárius Egyház Elnöki Tanácsa humanista elveiért beidézi Tordára az esperesi hivatalba, és ott egy hitvalló szöveget íratnak vele alá, aminek betartására kötelezik a szabadelvű lelkészt. Ez sem múlik el életükből nyomtalanul, és a történetek főleg Christine-ben hagynak mély nyomot.

A könyv utolsó előtti fejezete, a hetedik, a **Még egyszer** címet kapta. 1936-ban a *Rög alatt* megjelenésének idejében Balázs Ferenc súlyos beteg. Christine felhasználja amerikai kapcsolatait, hogy férjének munkalehetőséget szerezzen a Tennessee Vally Önkormányzata által. Kezdetben Balázs Ferenc erről hallani sem akar, de ahogy egészségi állapota egyre romlik, beleegyeznek, hogy annak javulása érdekében egy pár évre kimenjenek. Minderre azonban már nem kerülhet sor, mert Balázs Ferenc először a debreceni szanatóriumba kerül, míg felesége és lányuk újból Hollandiába utaznak. Júniusban Balázs Ferenc visszautazik Mészköre, miközben Christine Londonban várja férje érkezését. November végén Balázs Ferencnek még mindig nincs útlevele, ezért Christine úgy határoz, hogy miután kislányukat előreküldi Kaliforniába, ő maga visszatér Erdélybe beteg férje mellé.

Tordán telepszik le, hogy közel legyen férjéhez, és tanítói állást vállal, hiszen valahogy fenn kell tartania magát.

Balázs Ferenc életének utolsó napját a következőképpen írja le: „Május 21-én gyönyörű nap volt, és ő jól érezte magát. Nagyon sokat volt ébren, sokat olvasott, és az utóbbi napokhoz viszonyítva többet beszélt. Orvosa azt mondta még három hónapot is élhet. Este tízkor légzési nehézségei támadtak, és orvosa morfiomos injekciót adott be neki, mondván szíve jobb működése érdekében. Egy félóra múlva ez megismétlődött, de mindvégig nem veszítette el eszméletét. Szólított, hogy segítsek, mert köpni akar, és szeretne felülni, de a másik pillanatban hátrahanyatlott és mindennek vége volt.”

Balázs Ferenc

A könyv zárófejezete a nyolcadik rész – **Az élet és halál.** A Mészkön megtapasztalt emlékek alapján Christine egy lakodalmi és egy temetési szertartást mutat be. Közben arról elmélkedik, ami a kettő között van magáról az életről. Közben megállapítja: „Feri gyönyörű életének azért kellett oly hamar befejeződnie, mivel az ő akarata, képzelőereje és tevékenysége túlságosan kemény volt egy törékeny testhez” – majd hozzáteszi: „Fontos embere volt ő az erdélyi magyaroknak. Én vele voltam munkájában és terveiben; erőszakos akaratát mindig mindenben megvalósította. Boldog vagyok, hogy élete utolsó hónapjait vele tölthettem.”

Ilyen vonatkozásban Balázs Ferenc önmagáról ezt vallotta: „Az vagyok, aki vagyok; nagy feszültségű életáram belevezetve viszonylagosan gyenge testbe.”

Hát ezért kellett idő előtt – 37 évesen – meghalnia. De szelleme, emléke és maradandó alkotása velünk van, hat ránk, és ha akarjuk, talán tevékenykedhet mindannyiunkban.

Kászon József

Magyarország 2000

Egyház és magyarság – Esztergom, 2000. január 27–28.

„Egy ország létének nemcsak gazdasági feltételei vannak. A magyarság egy sajátos kultúrát teremtett, mely megvan és folyton fejlődik, de további létének feltétele a közösség, amely használja. Ezt a közösséget megteremteni: első és fő kötelessége mindenkinnek, aki a magyar kultúra és vele a magyarság fennmaradását akarja, mert nélkül a kultúra az űrben lebeg, használatlanul elszorvad. Ha a magyarság nem törekszik minden téren az elérhető legnagyobb műveltségre, elmerül a népek tengerében. Olyan kevesen vagyunk, hogy a műveletlenség luxussát egy magyar sem engedheti meg magának.”

(Kodály Zoltán)

Mi unitáriusok olyan kevesen vagyunk, hogy egyetlen unitáriusnak megkeresztelt testvérünk sem engedheti meg magának, hogy őseitől örökölt vallását ne gyakorolja ott, ahol él, anélkül, hogy lelkiismerete ezt egyszer ne kérné számon, tettem hozzá én, az esztergomi tanácskozás után.

A tanácskozás céljából tűzte ki megismertetni a történelmi körülmények következményeként a Kárpát-medencében kialakult szórványvidék és a XX. század vérvíztartói okozta szétszórásunk folytán létrejött diaszpóra magyar egyházainak életét, tevékenységét, sikereit és gondjait. A tanácskozás megvitatta a magyar kisebbségi egyházak, illetve a magyar diaszpóra, magyar egyházi közösségeinek gondjait és támogatásuk lehetőségeit. Napirenden szerepelt a Confessio és natio kérdése; a diaszpóra egyházainak magyarságtudatot ápoló tevékenysége; az ökumené a diaszpórán; az anyaországi egyházak és a diaszpóra egyházi közösségeinek kapcsolata. További témák, a lelkészképzés, lelkész-utánpótlás és a missziós gyakorlat a szórványban áll a Határon túli Magyarok Hivatala elnökének, igen tisztelt **Szabó Tibornak** hozzám intézett meghívójában.

A tanácskozáson hat történelmi felekezet 15 országban élő magyar közösségének 79, a hazai egyházak 32 nagyra becsült képviselője jelent meg a leg történelmibb magyar városban Esztergomban. A tanácskozás 2000. január 27-én du. 14 órakor kezdődött a Vitéz János római katolikus főiskolán, amikor az elnöki asztalnál elfoglalta helyét **Paskai László** bíboros, **Tőkés László** ref. püspök, **Németh Zsolt** a külügyminisztérium politikai államtitkára, **Szabó Tibor** a Határon túli Magyarok Hivatalának elnöke, **Várhegyi Attila** a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának politikai államtitkára és **Mustos István** atya, az Egyesült Államokban élő magyar katolikusok főlelkésze. Fentiek mindegyike köszöntötte a tanácskozás résztvevőit.

II. napirendi pont: **Confessio et natio.**

Előadók:

- Dr. Erdő Péter rk. püspök, a PPKE rektora,
- Dr. Harmati Béla evangélikus püspök,
- Dr. Gereben Ferenc egyetemi docens, vallásszociológus,

- D. Zalatnay István ref. lelkész, az Erdélyi Gyülekezet lelkésze,
- Dr. Adriányi Gábor egyháztörténész, tb. Kanonok – Németország.

A témához 10-en szóltak hozzá.

III. napirendi pont:

Magyarságtudatot őrző egyházak.

Előadók:

- Várszegi Asztrik dr. rk. püspök, főapát – Pannonhalma,
- Vetési László ref. lelkész – Kolozsvár, Románia,
- Molnár Ottó rk. rb. pápai prelátus – Párizs, Franciaország,
- Dolinszky Árpád evangélikus szuperintendens – Jugoszlávia,
- Ádám József SJ tartományfőnök – Budapest,
- Pungur József ref. lelkész – Calgary, Kanada,
- Sajgó Szabolcs SJ – Dobogókő,
- Sütő Gyula ref. lelkész – Buenos Aires, Argentína,
- Dr. Szabó Árpád unitárius püspök – Kolozsvár, Románia.

A tanácskozás első napja itt ért véget.

Ezt követően az érseki palotában fogadáson vettek részt a tanácskozás résztvevői, ahol **Balogh Zoltán** miniszterelnöki egyházi főtanácsos felolvasta **Orbán Viktor** miniszterelnök úr a Magyarország 2000. szaktanácskozás résztvevőikhez intézett üdvözlő levelét. Az üdvözlő levél kiemelte az unitáriusok azon világhírű tevékenységét, miszerint 1568-ban január 6–13. napjain, Tordán, a 432 évvel ezelőtt megtartott országgyűlésen kimondták a vallás és lelkiismereti szabadság, világraszóló törvényét, és azt életükkel és vérükkel mindmáig meg is tartották egyházuk és a magyarság szolgálatában.

2000. január 28. 09,00–14,00

A tanácskozás II. része a Vitéz János rk. főiskolán

Az elnökség tagjai:

Várhegyi Attila, **Báthori János** a HTMH alelnöke, **Erdélyi Géza**, **Mózes Árpád** evangélikus püspök Kolozsvár – Románia, és **Keresztes Szilárd** gör. kat. püspök.

A tanácskozás második részét megnyitotta **Mózes Árpád** ev. püspök.

Hozzászólások a III. napirendi ponthoz 24 fő.

IV. napirendi pont: **Diaszpóra és ökumené.**

Előadók:

- Pátkai Róbert egyházelnök, nyug. ev. püspök – Nagy-Britannia,
- Burián Tamás ref. lelkész – Kanada,
- Galambos Ferenc rk. plébános – Ausztria,

– dr. Békassy Albert a Nyugat-Európai Magyar Nyelvű Református Lelkigondozó Szolgálat világi elnöke videó-fel szólalása.

A témához nyolcan szoltak hozzá és méltatták az ökumené szükségét a diaszpórában. Ezt követően a levezető elnöki tisztet átvette Keresztes Szilárd gr. kat. püspök és a tanácskozás megkezdte az V. napirendi pont megbeszélését, melynek címe: **A diaszpóra jövője, az anyaország és a diaszpóra.**

Előadók:

- Szépfalusi István – Ausztria,
- Dr. Cserhádi Ferenc – Németország,
- Dr. András Imre SJ – Ausztria.

Hozzászólások 5 fő.

Keresztes Szilárd gör. kat. püspök levezető elnök átadja a szót Szabó Tibornak, a Határontúli Magyarok Hivatala elnökének, hogy foglalja össze a tanácskozásra vonatkozó észrevételeit. Ezt követően felkérte **Gémes István** evangélikus lelkészt, **Rázmány Csaba** unitárius lelkészt, **Moskovits Dávid** rabbit,

Kató Béla ref. lelkészt, **dr. Simon Józsefet** a Baptista Szövetség elnökét és **Zsidó János** rk. esperest, hogy mondják el a tanácskozás záróimáját. Keresztes Szilárd levezető elnök az imák elhangzása után megköszönte a rendezőknek a tanácskozás hiba nélküli megszervezését és a tanácskozást bezárta.

A Himnusz eléneklése után az elnökség sajtóértekezletet tartott, és a tanácskozásról sajtótájékoztatót adott ki.

A Magyarországi Unitárius Egyházat **Mikó István** h. főgondnok és **Rázmány Csaba** lelkész képviselte.

Helyzetelemző tanácskozás színhelye volt Esztergom, hogy államközi és diplomáciai szintre emelje a megoldásra váró kérdéseket, melyeket a mindenkor államvezetés – költségvetési elkötelezettségei is – megoldandó politikai feladatnak kell hogy tekintsen. Remélem, hogy a találkozás öröme mindannyiunkat még inkább elkötelez hivatásunk betöltésére és a magyarság megtartására.

Tudósításomat Fejlesztés András néhány versszakával zárom:

Hogy Egyek legyenek

(János 17, 21 a)

Ma már nem lángolnak a máglyák,
Nincsenek nyilvános hitviták,
Nem gúnyolják, csepülik, rágják
Egymást papok és léviták.

Már tudnak egymás mellett ülvé
Krisztusról beszélni szabadon,
Egymás hitét tisztelve, becsülve
Nem vitázunk dogmákon, szavakon.

Sok minden elválaszt még minket,
Belénk rögzött rítusok,
Tanok, tételek ... mint eleinket ...
Kemény, vastagnyakú virtusok.

De már gyakrabban keressük azt,
Ami bennünket egyesít,
Kerüljük, ami elválaszt,
Szembeállít és elszakít.

Persze még nincs meg az az egység,
Amiért Krisztus imádkozott,
Sok bennünk a merev kegyesség
De azt már nem mondjuk: „átkozott!”

A teljes egység még messze van,
Ahogyan azt Krisztus kérte,
De már nem álom, megvalósulhat,
Ha mi is imádkozunk érte.

A magunk hitét megőrizzük, tiszteljük,
Becsüljük a másét, mint szeretetben hívő társét
Tudunk imádkozni egymásért.
Így tudunk szólni egymáshoz ... szépen:

„Testvérem vagy az Úr nevében, őrizd meg
a Lélek egységét a békességnek tükrében,
s ha már ma megfogtuk egymás kezét,
Meg ne szűnjön köztünk a párbeszéd.”

Rázmány Csaba

Giordano Bruno nem volt keresztény

P. Georges Cottier, a szentévi bizottság teológiai-történeti titkára szerint nem lehet szó **Giordano Bruno** rehabilitálásáról, mert korábban ugyan domonkos szerzetes volt, de kivégzésekor már régen nem volt keresztény. Még a Szentháromság misztériumát is elvetette, és nem hitt az emberi lélekben sem. **Girolamo Savonarola** mélyen hívő domonkos szerzetesként halt meg, őt akár boldoggá is avathatja az egyház. **Galileo Galilei** ugyancsak hívő katolikusként szenvedett üldöztetést természettudományos felismerései miatt, amelyeket nem tartottak összeegyeztethetőnek a bibliai világgal.

Természetesen rehabilitálni kell Giordano Brunót is, hiszen a kereszténység és a hit elleni nézetei miatt ölték meg. Ez az emberi méltóság megtagadása volt. De ezzel nézeteit nem rehabilitáljuk.

Amerika első szentje

Még a jubileumi év során sor fog kerülni Boldog Katharine Marie Drexel szentté avatására, annak köszönhetően, hogy a Szentté avatási Ügyek Kongregációja nemrégiben elismert egy csodát, melyet az ő közbenjárásának tulajdonítottak. Marie Drexel Philadelphiában született 1858-ban. Ő alapította meg az Oltáriszentség Nővérei Kongregációját, mely tevékenységével az Amerikában élő néger és indián kisebbség jogainak védelmét és fejlődését szolgálta. E célból hozta létre Marie Drexel a Xavier Egyetemet is, ahol az etnikumok számára megnyílhatott a katolikus szellemű továbbtanulás lehetősége. 1955. március 3-án halt meg Conwells Heights-ben. Ő lesz az első szent, akit nem csak tevékenysége kapcsán az Egyesült Államokhoz, hanem ott is született.

(A két hír az Új Ember c. katolikus lapban jelent meg.)

EGYHÁZKÖZSÉGEINK ÉLETÉBŐL

Pestszentlőrinc

A Pestszentlőrinci Unitárius Egyházközségben 2000. január 29-én, szombaton du. 17 órától tartottuk az évezredet záró év első szeretetvendégséggel egybekötött gyülekezeti estjét templomunk gyülekezeti termében. Rendezvényünket **Brassai Sámuel**-re, Erdély utolsó polihisztorára való emlékezés jegyében tartottuk, aki szellemi előkészítője volt a ma is nevét viselő unitárius főgimnáziumnak, melyet a közelmúltban kapott vissza jogos tulajdonosa az Erdélyi Unitárius Egyház.

A rendezvény műsora:

1. Gyülekezeti ének: 185. sz. „Szívemet hozzád emelem...”
2. Áhítat: Rázmány Csaba a gyülekezet lelkésze: „Mennyit ér az ember?”
3. Gyülekezeti ének: 199. sz. „Te benned bízunk eleitől fogva...”

4. Egyház és iskola

E témáról tartott előadást **Gál Dénes** biológus, a magyar Narkológiai Társaság tagja, ny. tanár, a kolozsvári Brassai Sámuel Unitárius Főgimnázium egykori tanára és igazgatója.

5. Népdalcsokor

Erdélyi népdalokból válogatott és adott elő **Faragó Laura** művésznő.

6. A műsor bejárása: a jelenlevők elénekelték a székely himnuszt.

A gyülekezeti este meghívásunk nyomán egész Magyarország területéről eljöttek régi Brassai-s diákok, akik köszönetüket fejezték ki a meghitt találkozó megszervezéséért, a szülővároshoz és az iskolához való kötődés felelevenítése jegyében.

A gyülekezeti est kimagasló erkölcsi és anyagi sikerrel zárult, amit ezúton köszönünk meg mindenkinek, aki hozzájárult annak sikeres megrendezéséhez.

Rázmány Csaba

Nagy Ignác utca

Magunk tevékenységének utolsó bemutatása óta is szorgalmasan tettük a dolgunkat. Azóta is folyamatos a hívekkel, gyerekekkel, családokkal való foglalkozás. Folyamatosan készülnek és fejeződnek be a Nagy Ignác utcai épületben folyó építési, felújítási, és tatarozási munkák is. Az egyházi irodában és gyülekezeti teremben már az új fűtési szerkezetek biztosítják a meleget.

A szokványos tevékenységek: istentisztelet, hittanoktatás, konfirmációra való előkészítés, esketés, keresztelezés, temetés, család- és beteglátogatás, bibliakör stb. mellett szeretetvendégség rendezésére is sor került, hála a Teremtőnek ismét nagy létszámú jelenlevő részvételével.

Jelen időben **Lászlóffy Aladár** erdélyi Kossuth-díjas író tartott előadást a magyar irodalomban fellelhető 1848-as forradalmi eseményekről. A megrendítően szép és tartalmas előadás min- tegy 90 perce alatt a hallgató közönség figyelmét sem lohadt – köszönjük az élményt.

Ezután **Csoma Júlia** és **Sztankovics Béla** fuvalán és klasszikus gitáron adott elő zeneszámokat.

Ezt követően a gyülekezeti teremben **Kocsis István** író meleg szavakkal nyitotta meg **Petrás Mária**, csángói származású asz- szony kerámiakiállítását.

Záró akkordként a **Brock** család közreműködésével készített szokványos, de megunhatatlanul finom töltött káposztát ehetett a résztvevők serege.

Hittanoktatásra járó gyermekeink is rendeztek maskarás jel- mezbált, nagyon élvezték a bolondozást.

Farsangzáró együttlétet szerveztünk március 11-ére, melynek „batyus” jellege volt, és a több mint 100 jelenlevő nagyon jó han- gulatú beszélgetésekkel mulatta az időt.

Történt mindez a „Millennium 2000” márciusi rendezvé- nyei keretében.

Aradi Ferencné

Éves számvetés Füzesgyarmaton

Január 16-án éves beszámológyűlés és tisztségviselő választás volt Füzesgyarmaton.

Lelkészünk beszámolt az előző év bevételeiről, kiadásairól, eseményekről, ünnepekről, a 2000. évi tervekről. A bevételek ismertetésénél kiemelve a kanadai testvérgyülekezet adományát.

Az elmúlt évben közel 30 temetés volt, ebből 28 esetben nem unitáriusok kérték egyházunk temetési szertartását.

Templomunk padjai is megújultak, átfestésre kerültek.

Október 3-án tartalmas, szép ünnepség keretében felavatásra került az Aradi 13. emlékműve a templomkertben.

December 24-én kiosztásra került az Unitárius Alapítványtól kapott 120.000,- Ft tanulmányok elősegítésére, az egyházi élet- ben résztvevő gyermekek, fiatalok között.

Lelkészünk ismertette az ez évi terveket.

Szeretnénk elkészíttetni egy – egyházunk címerével díszített – millenniumi selyemzászlót. Tervezzük egy emléktábla elhelyezé- sét, valamennyi egyházunknál szolgált lelkész nevének feltűnte- tésével. Az avatási ünnepségre lelkészünk Erdélyből is felkér vendégeket.

Az elmúlt zord tél nagy rongálást végzett templomunk külső részén, a hibák kijavítása nem halasztható. A munkák elvégzésé- hez az Elnökség segítségét is kérjük.

Lelkészünk autóbusszos társasutazást szervez a szejkei Unitári- us Világtalálkozóra.

Súlyos betegsége miatt presbiteri megbízatásáról lemondott Sárvári Sándor testvérünk. Az egyházközség vezetősége elfogad- ta a lemondást, és az eddig végzett munkája jutalmaként örökös presbiteri tagságot adott, emléklapon rögzítve. Az emléklapot lel- készünk és gondnokunk a lakáson adta át, amit meghatódva há- lással köszönt meg.

Lelkészünk javaslatára, a gondnok felkérésére Barna Lajosné elfogadta a jelölést, a gyűlés egyhangúlag megválasztotta presbi- ternek. Barna Lajosné a hívek előtt letette az esküt.

Az unitárius egyház kezdeményezésére a Polgármesteri Hiva- tal elkészíttette a köztemetőben a millenniumi harangot, a költsé- geket a Római Katolikus Egyház fedezte. Ökumenikus istentisz- telet keretében kerül felavatásra.

A 2000. évi munkához, a tervek megvalósításához Isten segít- ségét, a hívek együttműködő támogatását kérte lelkészünk.

Egy résztvevő

Gyulai szórvány

A gyulai szórványban is számvetést készítettünk az elmúlt évről, amely sikeres volt.

A szórvány gondozásával megbízott **Balázs László** lelkész rendszeresen tart istentiszteletet, amelyre nemcsak Gyuláról, hanem a távolabbi településekről is jönnek híveink.

Kis közösségünkben négy keresztelező volt. Nagy örömünkre két felnőtt, vallásunkat megismerve keresztkedett meg és ki- vánt szórványunk tagja lenni.

Az úrvacsorai kelyhet és kancsót ezüstöztettük. Híveinktől négy darab terítőt, egy volt gyulai unitáriustól öt darab énekes- könyvet kaptunk ajándékba.

A további eredményes munkához Isten segítségét és a testvé- rek részvételét, támogatását kérjük.

Kné. R. E.

Emlékezés és kiengesztelődés Az egyház és a múlt hibái

A jubileumi szentévbén, március 12-én nagyböjt első vasárnapján kiemelkedő eseményre került sor a római Szent Péter bazilikában.

A pápa, mint Isten földi helytartója bocsánatot kért Istentől mindazokért a bűnökért, amit az egyház tagjai (főpapok, papok és hívők) kétezer év alatt mások jogai ellen elkövettek.

„Az egyház nem lépheti át az új évezred küszöbét anélkül, hogy gyermekeit ne buzdítsa bűnbánatra, arra, hogy megtisztuljanak hibáiktól, hűtlenségeiktől, következtelenségeiktől és késlekedéseiktől.” A Tertio millennio adufente kezdetű enciklika részletesen kifejti a bűnöket: azok, amelyeket az igazság szolgálatában követtek el, türelmetlenség és erőszak a másképpen gondolkodók irányában, a vallásháborúk, a keresztes hadjáratok során elkövetett erőszak, az inkvizíció erőszakos módszerei, azok a bűnök, amelyek Krisztus Teste ellen irányultak, úgy, mint a kiátkozások, az üldözések, a megosztottságok. És azok a bűnök, amelyeket az első Szövetség, Izrael népe ellen követtek el: a megvetés, ellenségeskedés szítása, és a hallgatás. Továbbá azok a bűnök, amelyeket az evangelizálás során követtek el, a szeretet, a béke, a népek, más vallások, fajok, népcsoportok és nők ellen. A pápa vallomása Isten felé irányult, mivel csak ő bocsáthatja meg bűncinket.

Ez a nyilvános bűnbocsánat egyik állomása annak a változásnak, amelyet a II. vatikáni zsinat kezdeményezett. A Nemzetközi Teológiai Bizottság 1998–1999-ben dolgozta ki a pápa kérésére Emlékezés és kiengesztelődés címmel ezt a dokumentumot, melynek végül Ratzinger bíboros hagyta jóvá közlését.

B. F.

A pápa szentföldi zarándoklata

Március 20-án kezdte meg II. János Pál jubileum szentföldi zarándoklatát. Végigjárta a Biblia szent helyeit és személyesen találkozott Ezer Weizman izraeli és Jasszer Arafat palesztin államfővel is. Misét celebrált az izraeli Jad Vas múzeumban, ahol megismételte a katolikus egyház bocsánatkérését: „Mint Róma püspöke és Péter apostol utóda biztosítom a zsidó népet arról, hogy a Katolikus Egyház nem politikai megfontolásból, hanem az igazság és a szeretet evangéliumi parancsától indítva mélységesen fájjalja a keresztények részéről bárhol és bármikor a zsidókat ért gyűlöletet, üldözéseket és antiszemita megnyilvánulásokat. Az Egyház elutasítja a fajgyűlölet minden formáját, mert az tagadja a Teremtőnek minden emberben jelenlévő képességét.”

B. F.

FELHÍVÁS

Magyarok V. Világkongresszusa

2000. május 21–23. között rendezik meg a Magyarok V. Világkongresszusát Budapesten. Érdeklődni lehet az alábbi telefonszámon: 351-7951 Magyarok Világszövetsége, Kongresszusi Iroda.

HIRDETÉS

Lengyelországban nemrég alakult újjá az Unitárius Egyház. Egy ifjú lengyel unitárius kereste meg levélben szerkesztőségünket, hogy angol nyelven magyar unitárius fiatalokkal szeretne levelezni.

A 26 éves Artur fő érdeklődési területei: a világvallások, Rudolf Steiner iskolája, Tolsztoj művei. Szereti a zenét, foglalkozik filozófiával, pszichológiával és sportol.

Címe: Artur Kozłowski, Ul. Krolewska 2c/45, 41-200 Sosnowiec, Poland.

* * *

Egy használt, de jó állapotban lévő pianinót vásárolnánk vagy bérelnénk kislányunk számára. Egy Erdélyből áttelepült család. Telefon: 302-6342.

Emlékezünk...

Imecs Károlyné, született Szabó Ilonka

Szomorú szívvel búcsúzunk kedves unitárius testvérünkől, aki lapunknak is az elmúlt tíz esztendőben rendszeres szerzője volt. Szabó Ilonka 1921-ben Kolozsvárott született, anyai ágán Siménfalváról származott. Kiskorában került szüleivel Budapestre. A Koháry utcai gyülekezetbe járt hitoktatásra, a konfirmációra Kereki Gábor lelkész készítette föl. Férje, Imecs Károly, baróti származású volt. Az Úristen házasságukat három fiúgyermekkel áldotta meg. Imecs Szabó Ilonka sokoldalú, színes egyéniség volt, különös érzéke volt a művészetek iránt. Több verseskötete jelent meg. Pár évvel ezelőtt a konfirmandusokat is megajándékozta megjelent köteteivel.

Sajnos az elmúlt években betegségei egyre nehezebbé tették számára az életet.

Gyászszertartása 2000. február 23-án volt a rákoskeresztúri Új Köztemetőben, a szolgálatot Orbókné Szent-Iványi Ilona főjegyző végezte.

Imecs Szabó Ilonka emléke legyen örökké áldott!

Búcsúzásképpen Ima című verséből idézünk:

*„De könyörülj rajtam, tekintsd gyarlóságom,
Felejtse valóságom túli vágyódásom,
Sokszor eltévedtem, mégis bízzál bennem,
S engedelmedet kérem, hogy jóvátehessem.
Mindent összevetve: ha nem is büntelen,
Kemény életúton tévelygőn szüntelen,
Csak mint a jósághoz, hozzád imádkoztam,
S nem mint bosszúálló Istenre gondoltam.
Fogd kezem és segíts, hozzád imádkozom,
Áldásod kísérjen legvégső utamon.”*

HALOTTAINK

1999

Nagy Yvette 77 éves

id. Szász Ferenc 82 éves

Fodor Ferenc 85 éves

Egyed István Gábor 44 éves

2000

Dancs Pál 56 éves

Gyerő Dávidné sz. Barát Margit 83 éves

Tánczos Péterné sz. Tánczos Ágnes 73 éves

Sófalvi Gyuláné sz. Kozma Anna 92 éves

Kisgyörgy Áron 77 éves

Borbély Károly 80 éves

Barabás Erzsébet Ágnes 46 éves

Mihály István 74 éves

Isten adjon csendes pihenést eltávozott testvéreinknek, lelküknek örök üdvösséget, a hátramaradt gyászolóknak pedig vigasztalást.